

שכר לימוד

הוויכוח על שכר לימוד אינו כספי נטו, לכך משמעות חינוכית עמוקה והרת גורל... * ההשלכות על כלל ישראל ככלל * מי ראוי להיות חבר בוועד שכר לימוד * מה ההלכה אומרת כאשר להורה באמת אין כסף לשלם שכר לימוד * מאמר החכם "הזהרו בבני עניים שמהם תצא כסף!"

**הצצה אל מאחורי הקלעים על סוגיה כואבת והלוא פתורה... - תחקיר מאלף ועמוק מאת מוטל ווכטר
עורך סדרת הספרים "המפתח לעולם החינוך - אינצקלופדיה למנהלי מוסדות חינוך" ויועץ וותיק למנהלי מוסדות חינוך יותר מ30 שנה!**

א. שכר לימוד הינו נושא נפיץ ורגיש בכל מוסד חינוכי ובכל קהילה יהודית. והאמת ייאמר שלנושא זה יש השלכות הרס גורל על עתידו של כלל ישראל, מכמה בחינות בעיקר מזווית ראי'ה שדווקא אינו נראה בהשפקה ראשונה.

ערך זו ידון בנושא מבחינה הלכתית, פרקטית, חינוכית, אנושית, היסטורית וכן הלאה. אך בשער זה נגלה לקוראים היקרים את סוד הגלוי שרבים נמנעים מלדון בה, מכמה סיבות שונות ומשונות. אך דא עקא – היא היא המכשול העיקרי לפתרון בעי' עמוקה וגורלית זו.

ב. להחזיק ולפתח מוסד חינוכי עולה הון תועפות. מוסדות שאינם במימון ממשלתי נחנקים וקורסים תחת המשא הכבד של גיוס כספים. יעידו ע"כ אלו שהתנסו בכך. ואין זה ניסיון קל כלל ועיקר. אך גם מוסדות שמקבלים מימון ממשלתי מלא, חייבים לגייס כספים לפרויקטים אלו ואחרים. ואין מוסד בעולם שיכול להתחמק מזה. השאלה היא רק כמה.

הכנסות המוסד מגיעות איפוא מכמה מקורות: תקציבים ממשלתיים, מענקים ממשלתיים, תרומות, שכר לימוד, והיתרה מחובות שלפעמים לא רואים בהם את האור בקצה המנהרה.

במסגרת זו לא נדון בחלקו של כל אחד מהכנסות אלו בתקציב הכללי. בכל מקרה ברור הוא ששכר הלימוד הינו חלק קטן בלבד מהכנסות המוסד. למרות זאת, ברור שההורים חייבים ליטול חלק נכבד בעול זה, בצורה זו או אחרת.

חז"ל אומרים: "כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד יום הכפורים, חוץ מהוצאת שבתות והוצאת יום טוב, והוצאת בניו לתלמוד תורה - שאם פחת, פוּחַתִּין לו; ואם הוסיף, מוסיפין לו" (ביצה דף טו/ב). (בעוד ההלכה הפשוטה מופנת להורים, בהמשך נגלה פן ומשמעות נוספת לפסיקה זו).

בזמנים של פריחה כלכלית, המוסד מגייס את הכספים מנדיבי עם שמטעמים אלו ואחרים (פטור ממס, ייסורי מצפון, כבוד מדומה ועוד. ו"עשרה בטלנים" נותנים לשם שמים) מזרימים הון רב למוסדות.

הבעיות צצות כאשר המוסד עדיין לא מספיק יציב, או לחלופין כאשר המוסד נקלע לקשיים כספיים מטעמים אלו ואחרים, או כשהמוסד איבד תורם נכבד, נקלע למיתון כלכלי וכדומה. במקרים אלו, המוסד מתחיל לחפש מקור הכנסה חדש, כאשר הקורבן הראשון הינו, איך לא, ההורים.

כלל הורה ברור ומובן ששכר לימוד חייבים לשלם. גם מובן שאי אפשר לחיות חי מותרים כאשר למורים אין מה לאכול. הרי המוסד חייב להתקיים איכשהו... השאלה היא רק כמה ומי. כלומר כמה על ההורים לשלם וכמה על המוסד להשלים?

וכאן עומדים שני הצדדים משני צידי המתרס, כאשר לרוב המוסד מנופף עם קלף המיקוח "אתה לא חייב לשלוח... באם אתה רוצה תשלם את המחיר"...

הוויכוח הינו נצחי. הסיבה לכך פשוטה למדי: נכון להיום, העולם התורני והרבני לא יצא באף מחקר ראוי ומקיף בנידון. ובהעדר פס"ד ברור, מפורט ונוקב, עולם כמנהגו נוהג ו"כל דאלימ גבר".

המחירים עולים מדי שנה בשנה במספרים שההגדרה "לא בפרופורציה" הינו "אונדר סטייטמנט"...

והשאלה נשאלת - מה האמת?!

ג. על מנת לתת מענה ברור, יש לכל לראש לנתח עמדת הצדדים.

טענת המוסד היא:

למוסד תקציב ענק. הנהלת המוסד עובדת במסירות נפש לגייס את הכספים הנדרשים. לגייס כספים זו עבודת פרך על כל המשתמע מכך. לחץ בעלי החובות אינו עוזר למשימה, אך עומדים בזה בכבוד. מן הראוי אפוא שגם ההורים ייטלו בעול הכספי של המוסד. באם הורה אינו יכול לשלם את מלוא שכר הלימוד, אולי מן הראוי שיקדיש מזמנו לגייס כספים לטובת המוסד. כאשר הסכום יקוז משכר הלימוד.

טענת המוסד, ובצדק רב ולית מאן דפליג על זה, שההורים יכולים להרשות לעצמם חיים על רמה גבוהה, וכאשר מגיע לשכר לימוד ההורים בוכים "אין לי".

טענה זו מתחזקת כאשר מדובר בתלמיד שאינו נמנה על תושבי העיר, מעבר לים וכדומה: באם מדובר בתושב המקום, הרי שבמידה מסוימת המוסד "תקוע" עם התלמיד. בגלל חוסר האפשרות לשלם שכר לימוד - אי אפשר לזרוק תלמיד לרחוב או לשלחו לעיר אחרת (שהרי באם להורים אין מימון למוסד חינוכי מקומי, בוודאי שלא יהיה להם עבור העלויות בלשלוח את בנם מחוץ לעיר). כך שהמוסד חייב לקבלו. אך כאשר תלמיד מעיר אחרת מתעקש להתקבל דווקא לשיבה זו, כגון במקרה שלדעת המקצוענים התלמיד יצליח דווקא במוסד זה, המוסד טוען "באם אין לך, תגייס!"

טענת ההורים הינה:

רוב מנין ובנין של עם ישראל, במיוחד משפחות מרובות ילדים (הגדרה נכונה אצל הרוב) גם אלו שמתפרנסים בצורה מכובדת, בקושי גומרים את החודש... בלשון המעטה. חלק נכבד מהם מתבוססים בחובות שרק הולכים ותופחים עם הזמן. אלו מהמעמד הבינוני מצבם עוד יותר קשה מעיני עירך, שהרי אין להם את האפשרות לומר "אין לי"... ואי לכך אינם מקבלים הנחות באף מקום, וגם אינם זכאי לסבסוד ממשלתי. במידה מסוימת ובשורה התחתונה, מצבם של אלו כמו אלו שמלכתחילה מרוויחים פחות.

משפחה ממוצעת זקוקה לעשרות אלפי דולרים בשנה, לו רק בכדי לממן את שכר הלימוד שמוסדות החינוך, הישיבות, הסמינרים וכו' דורשים ולפעמים גם תובעים. חאת טרם התחילו לדבר על הוצאות מחיה מינימליים.

מאידך, טוענים ההורים, למוסד חינוכי אפשרות לגייס כספים מתורמים ונדיבים. זה אכן לא קל, אבל האפשרות קיימת. משא"כ להורים, הרחבת תקציב המשפחה כאשר פשוט "אין" מהיכן, פירושו להכניס את המשפחה לבור ענק בתקציב. אשר סופו מי ישרונו. ולצערינו רוב העמך סוחבים את החובות של שכר לימוד וחיתון הילדים ממסגרת אשראי על חשבון הבית עד יום האחרון.

באשר להצעת המוסד שההורים יתחילו לגייס כספים לטובת המוסד:

א) אצל מגייסי כספים זה עבודתם ושליחותם. להורים יש משרות מליאות משלהם, וקבלת "משרה" נוספת, לא תמיד עומדת במבחן המציאות בלשון המעטה. ולמען הדיוק, זה ללא ספק יפגע בשלום המשפחה ובחינוך הילדים בכללם.

ב) מה יעשה הורה שיש לו כמה ילדים? לאיזה מוסד הוא יגייס כספים בשעות שהם לא יום ולא לילה?

ד. הבא נעיין במקורות ונגלה את כל האמת:

* בספר "אוצרות של חינוך" (ח"א) מובאים העתקים מתקנות קהילות ישראל משנים עברו בנושא החינוך וניהול בית ספר.

בעיון קל במקורות נגלה תופעה מדהימה: אצל הרבה קהילות היה החוק שגם הורים שאינם יכולים לשלם שכר לימוד, הרי שהם יכולים, ואולי גם חייבים, לשלוח את ילדיהם לבית הספר!

לדוגמא:

א. בתקנות "וירונה" סעיף י"ב נאמר: "אין שתי ידיים באות כאחת, ואין אדם זוכה לשני שולחנות. ובגלל הדבר הזה לא יוכלו מעלות המלמדים והמסייעים ג"כ לקבל שום פירעון מהתלמידים הבאים להתלמד בת"ת, לא מהם ולא מאבותיהם ואפוטרופסיהם וכיוצא בהם. זה יקבלו עליהם לשמור ולעשות בכל תוקף בלי ערמה ומרמה, ולהם לבדם ניתן להגבות שכרם הקצוב מחברתנו בבאליטציוני (ע"פ החלטת הוועד), כדי שלא יהיה משוא פנים בדבר בין תלמיד לתלמיד אלא כולם שווים יהיו בעיניהם".

ב. בתקנות מודונא סעיף י"ט נאמר: "בית ת"ת יהיה פתוח לרוחה בכל עת לקבל כל מי שנדבו לבו לסור שמה ללמוד, בין בקביעות בין במקרה, בין עשיר בין עני, מיחידי עירנו או מעיר אחרת, כל אפיא שוין. ויחויבו מע' המלמדים לקבלו בסבר פנים יפות בלי שום ערעור".

המילים מדברות בעד עצמן!

* הרבי מליובאוויטש, שההוראות המדהימות שלו בנושא חינוך ממלאות אלפי מכתבים, שיחות, והוראות פרטיות אין ספור, כתב הוראות ברורות בנושא. במסגרת זו נצטט כמה מקורות בעלמא:

א. בספר "עסקנות ציבורית", בעריכת הרב זושא וולף שליט"א, עמוד 100 מצוטט: "בז' מרחשוון תשכ"ו שיגר הרב חדקוב את המכתב הבא אל הרב וולף, על נייר המכתבים של מזכירות הרבי: הגיע אלינו היום השמועה אשר הישיבה... ממאנת מלקבל תלמידים חדשים שכפי דבריהם אינם יכולים לשלם שכר לימוד בסך שדורשים מאיתם. ואף שקשה להאמין בשמועה זו ואשר תלמידים יסתובבו בחוצות אך ורק משום שאין להם כסף, בכל זאת מצאנו לנכון למהר בבקשתינו לברר לפנינו את המצב בענין הנ"ל".

ב. באג"ק חט"ו: "בשאלת שכר לימוד מאלו שיכולים לשלם ואינם רוצים. מובן שיכולים לקחת האמצעים המתאימים לזה, אבל תקוותי אשר אם יזהיר את המסרבים שיפרסמו שמותיהם גם זה בלבד יועיל.

בהנוגע להגבהת שכר הלימוד. זה תלוי בתנאי המקום ותנאי הארץ בכלל, ולכן יתייעצו בזה ביניהם ביחד עם ועד הרוחני של הכפר". עכלה"ק.

ג. יתירה מזו מדגיש הרבי שוב ושוב: הצלחת המוסד בגשמיות ובגיוס כספים הינה דווקא ע"י הגדלת מספר התלמידים. וגם כאשר חסר בתקציב המוסד, לעולם אין לסגור שער היכלי המוסד לתלמידים! לשלוח תלמיד שהוריו לא עומדים בהסכמים - איננה אופציה כלל וכלל. זה פשוט לא מחזר. וכי בשופטני עסקינן?

הנה דוגמא אחד מימי אלף: בהתוועדות כ"ף מנחם אב תשח"י (סעיפים כ"ט – ל"ו) הביע הרבי הקשפתו על הנושא בשיחה מדהימה ועוצמתית. באדיבות ידידינו היקר הרב חיים שאול ברוק שליט"א – יו"ר וועד הנחות בלה"ק, מצוב"ז העתק השיחה ככתבו וכלשונו (ההדגשות – שלא במקור) – פרשנות מיותרת לחלוטין:

כט. דובר בהתוועדות די"ב תמח אודות הענין ד"ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה", שאע"פ שישנם ההגבלות ד"ימה וקדמה וגו", הנה בזה גופא צריך להיות "ופרצת", פריצת המדידות וההגבלות, ועד שע"ז זוכים ל"נחלה בלי מצרים".

כאשר מדובר אודות מוסדות חינוך על טהרת הקודש, צריך להיות אמנם בנין של ד' כתלים, גג מלמעלה ורצפה מלמטה, אבל, כאשר מישהו בא ואומר שצריך להתנהג במדידה והגבלה, בגלל העדר האמצעים כו', אזי אומרים לו, שצריך להיות "ופרצת"! יש לפרוץ את כל המדידות וההגבלות, ולא רק בנוגע לחיזוק וביסוס הדברים הקיימים, אלא גם ע"י הקמת דברים חדשים, שעל ידם יתוסף ב"נר מצוה ותורה אור" ועד למאור שבתורה.

וע"ד שמצינו בגמרא לגבי ארץ ישראל, שנקראת "ארץ הצבי", "מה צבי זה אין עורו מחזיק את בשרו, אף ארץ ישראל בזמן שיושבין עלי' רווחא כו'", היינו, שכאשר ההנהגה היא באופן של "ופרצת", אזי מכיל השטח הגשמי כמה פעמים ככה (כשם שהעור מכיל כמות של בשר גדולה יותר ממנו), אף שמצד המדידה וההגבלה אין לזה מקום בהבנה והשגה.

ועד"ז מובן בנוגע לבנ"י שעליהם נאמר "כי תהיו אתם ארץ חפץ", שזהו גם ענינו של "צבי", מלשון "צבי וחמיד ורגיג", שכאשר מרבים בבשר, אזי בדרך ממילא ניתוסף גם בהעור באופן שלמעלה מן ההגדרות.

ל. ובפרטיות יותר:

החילוק בין בשר ועור כפשוטם הוא – שבשר הוא ענין פנימי, ועור הוא ענין חיצוני.

והנה, כאשר מדובר אודות מוסדות חינוך על טהרת הקודש, הרי גם ה"בשר" וגם ה"עור" שניהם קודש. וכמו"כ בנוגע לב' העינים דישכר חבולון, הרי הן ישכר שיושב על התורה ועל העבודה ואינו עוסק בפרקמטיא, והן זבולון שעוסק בפרקמטיא ורק קובע עתים לתורה, שניהם "שבטי י-ה".

אמנם, זבולון צריך לידע שהוא בבחינת "עור", שאף שיש צורך בו בשביל להגן על הבשר, "למחסה ולמסתור מזרם וממטר", מ"מ, העיקר הוא פנימיות הענין שהוא ה"בשר", שזהו"ע לימוד התורה, כמ"ש "לכו לחמו בלחמי", ו"אכלו בשרא שמינא בי רבא", שזהו ענינו של ישכר.

והסדר בזה – לאו דוקא באופן שתחילה צריכים לעסוק בה"עור", ואח"כ יכניסו בו "בשר", אלא יכול להיות גם סדר הפוך, ואדרבה, בענין זה הוא החידוש של בני ישראל, ארץ ישראל ותורת ישראל – היפך סדר העולם.

סדר העולם הוא – שאי אפשר להתעסק בהוצאה לפני שישנה ההכנסה שעל ידו יוכל לכסות את ההוצאה; אבל הסדר בתורה הוא להיפך – כדאיתא בגמרא "אמר הקב"ה לישראל, בני, לוו עלי... ואני פורע", "כל מזונותיו של אדם קצובים לו.. חוץ מהוצאת שבתות והוצאת י"ט והוצאת בניו לתלמוד תורה.. אם הוסיף מוסיפין לו."

והיינו, שבכל הענינים הקשורים עם חינוך **ומוסדות חינוך על טהרת הקודש** – "הוצאת בניו לתלמוד תורה", וקשור גם עם "הוצאת שבת", שהרי ת"ח איקרי שבת – הסדר הוא, שתחילה ניתוסף ב"בשר", בפנימיות הענינים, ובדרך ממילא הנה מבלי הבט על הכמות שיש בהעור כדי להכיל, ניתוסף גם בה"עור", כיון ש"אני פורע", אם זה רק באופן ד"לוו עלי."

וסדר זה הוא גם למטה מטה, אפילו בחושך הכפול של זמן הגלות – שכדי לפעול "ופרצת" בגשמיות באופן הכי גדול, צריך להיות תחילה "ופרצת" בפנימיות הענינים, דהיינו, בלימוד התורה, ובאופן ש"גדול תלמוד שמביא לידי מעשה", שזהו הטעם ש"תלמוד תורה כנגד כולם" (כמ"ש הרמב"ם), וכאשר ישנו הענין ד"ופרצת" בה"בשר", "אכלו בשרא שמינא בי רבא", ועאכו"כ בלימוד פנימיות התורה, שזהו החיות שב"בשר" – אזי בדרך ממילא יפעלו הענין ד"ופרצת" גם בגשמיות, כדרכו של "צבי", שישנו גם אצל בני".

ועפ"ז מובן, **שכאשר מדובר אודות "ופרצת", אין להמתין ולעכב את ההוספה בפנימיות הענינים, בלימוד התורה וב"העמידו תלמידים", עד שיהי' "ופרצת" בחשבון הבנק...**

אלא הסדר אצל בני הוא – שמתחילים ב"ופרצת" בנוגע לריבוי תלמידים בכמות, ו"ופרצת" בנוגע לריבוי תלמידים באיכות, ועי"ז פועלים פריצה ("דורכברעכן") שיומשך להיות "ופרצת" גם בגשמיות,

וכאמור, באופן ד"לוו עלי .. ואני פורע", "מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה", וכפי שכ"ק מו"ח אדמו"ר הי' אומר מזמן לזמן: "הגדושה" (בגימ"ל), היינו, שלא מספיק כפי שהיא "מלאה" "פתוחה" ו"רחבה", אלא גם כפי שהיא "גדושה", למעלה מן המדה – שזהו ע"ד הענין ד"ופרצת."

–לשון זה ("מידו המלאה כו") נאמר בברכת המזון, דהיינו, בנוגע להשפעות בגשמיות. אבל, אצל בני הסדר הוא שקודם ההליכה לעסוק בצרכיו ועניניו הגשמיים, הולך יהודי "מבית הכנסת לבית המדרש", שכן, כדי לפעול ההמשכה "מידו .. הגדושה" בענינים גשמיים כפשוטם, הרי זה תלוי בכך שפועל "ופרצת" בעבודתו בלימוד התורה וקיום המצוות, שעל זה אמרו: "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים", ועי"ז פועל אצל הקב"ה להיות "אני פורע", "מידו .. הגדושה", כפי שהוא יכול, שהרי הממנו יבצר!?

ובפשטות – שמתבטלים כל ההעלמות וההסתרים, ונעשית הרחבה באופן של "ופרצת", לא רק לשלם את ההלוואות שבעבר, אלא לפעול "ופרצת" גם לגבי ה"ופרצת" שלפנ"ז, דכיון שב"ופרצת" הראשון זכרו עדיין שיש "ימה וקדמה וצפונה ונגבה", אין זה מספיק עדיין, ועד שבאים ל"נחלה בלי מצרים", ללא קצוות לגמרי, ועד למרחב העצמי

(לא) וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:

במדינה זו אוהבים שמדברים "צום פוינט..."

ובכן: נקודת הענין היא – שכל אחד צריך לקבל על עצמו את הענין ד"ופרצת" בעבודתו בלימוד התורה ובקיום המצוות, אע"פ שנדמה לו שאין לו מספיק זמן ללמוד בריבוי כ"כ, ואין לו ממון ליתן צדקה בריבוי כ"כ, ועד"ז בנוגע להידור בקיום שאר המצוות,

ואז, "לוו עלי .. ואני פורע" – שהקב"ה ממציא לו זמן, ממון וכחות, שיוכל לפרוע את הלוואותיו מן העבר, ולהעמיד את עצמו באופן חדש מכאן ולהבא.

ומן הפרט אל הכלל – שגם בעניינים הכלליים ובהמוסדות הכלליים תהי' ההנהגה באופן של "ופרצת" בנוגע לפנימיות העניינים, ועי"ז יפעלו הענין ד"ופרצת" עד למטה מטה, ועד למרחב העצמי, בגשמיות וברוחניות גם יחד.

* * *

לג. בהמשך להמדובר לעיל אודות "ופרצת", הנה כאשר מדברים על זה עם בעלי-עסקים, שואלים הם, שלכאורה הרי זו סתירה מיני' ובי':

מחד גיסא – הרי הוא סוחר שצריך לעסוק במסחר ע"פ תורה, תוך כדי זהירות מכו"כ עניינים, וביחד עם זה, דורשים ממנו שכאשר מדובר אודות ישיבה על טהרת הקודש לנערים או בית לימוד על טהרת הקודש לנערות – ישכח על כל החשבונות, ולא ישאל מה מצבו הכספי ב"מזומן", ומה עם ההבטחות שקיבל על עצמו וכו', אלא יתנהג באופן של "ופרצת!?"

על כך אומרים לו: הן אמת שההנהגה ד"נחלה בלי מצרים" תהי' רק לעתיד לבוא, אבל, הענין ד"ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה" – שמבחינ ("ער קלייבט זיך פאנאנדער") בין "ימה" ל"קדמה" ובין "צפונה" ל"נגבה", אלא שבזה גופא הנהגתו היא באופן ד"ופרצת" – יכולים לדרוש גם בזמן הזה.

לד. וע"ד שמצינו לעתיד לבוא שני עניינים הפכיים:

כתיב "פרצת תשב ירושלים", היינו, שהסדר שצריך להיות ב"ירושלים", יראה שלם, הוא באופן ד"פרצות", עיר ללא הגבלה של חומה. וביחד עם זה, כתיב "ואני אהי' לה נאום ה' חומת אש סביב". ולכאורה, כיון ש"אני אהי' לה .. חומת אש סביב", היינו, שסביב ירושלים תהי' חומה המגבילה – א"כ, כיצד יתקיים "פרצות תשב ירושלים", ללא הגבלה, בה בשעה שיש מסביב חומה!?"

ענין זה נתבאר בארוכה בדרושי חסידות, ונקודת הענין בקיצור – בהקדם דיוק נוסף בפסוק "ואני אהי' לה נאום ה' חומת אש סביב":

בכל הנבואות מצינו הלשון "נאום ה'" וכיו"ב בתחילת הענין או בסיומו וחומתו. ובנדו"ד, שתוכן הנבואה הוא "אני אהי' לה חומת אש" – הרי התיבות "נאום ה'" הוצרכו להיות בתחלת הפסוק או בסוף הפסוק, ולמה נאמרו באמצע הפסוק: "ואני אהי' לה נאום ה' חומת אש סביב?"

והביאור בזה – "שנאום הוי' בעצמו הוא יהי' חומת אש סביב":

"נאום הוי" – קאי על התורה, שהיא דבר אלקים, והיינו, תורה שבכתב, שבה נאמר "וידבר ה'" "ויאמר ה'", וכן תורה שבעל-פה, כולל גם כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, שהכל נאמר למשה מסיני מפי ה'. ו"נאום ה'" – התורה – הוא יהי' "חומת אש סביב".

ומובן, שכאשר "נאום ה'", התורה, נעשה "חומת אש סביב" – אזי נעשה בגשמיות "פרזות תשב ירושלים", שירושלים תתפשט בכל ארץ ישראל, וארץ ישראל תתפשט בכל הארצות.

לה. ועד"ז בכל עניני תורה ומצוות:

כאשר יהודי מודד ומגביל את עצמו בהנהגה ע"פ השו"ע, היינו, שאינו בעה"ב על עצמו לעשות כרצונו, אלא בכל דבר הוא מדוד ומוגבל ב"חומת אש סביב", שזהו "נאום ה'", דבר ה' שנאמר בתושב"כ ובתושבע"פ – אזי פועל בכל עניניו הגשמיים שיהיו באופן ד"פרזות תשב ירושלים", היינו, ששלימות היראה פועלת אצלו מצב של "פרזות", העדר ההגבלה, בעניניו הגשמיים.

ועד"ז בנוגע לכל מוסדות החינוך על טהרת הקודש,

– שזהו ה"מקדש מעט", ואמרו חז"ל "אין העולם מתקיים אלא בשביל הבל תינוקות של בית רבן", "אל תגעו במשיחי אלו תינוקות של בית רבן", שהם ה"משיחי" שבכל דור, והם פועלים ביאת המשיח בכל דור ודור –

שכאשר הנהגת המוסדות היא ע"פ ה"חומת אש" ד"נאום ה'" שהיא התורה, שכאשר מגיע ילד יהודי אסור לעזבו לנפשו, כיון שזהו ענין של פיקוח-נפש, שהרי מצד האויר שבחוץ עלול הוא ליפול במקום בלתי-רצוי, אלא צריך להכניסו למוסד חינוך על טהרת הקודש, וכציווי התורה: "ואהבת לרעך כמוך", היינו, כשם שלא תניח לילד שלך שיעזבוהו לנפשו ויתגלגל ויחפש מקום שיקבלוהו, אלא תכניסנו מיד למוסד חינוך על טהרת הקודש, כך עליך להתנהג עם בנו ובתו של "רעך", "כמוך", הנה ע"י הנהגה זו נעשה "פרזות תשב" – שמתבטלים כל ההגבלות, כי, כשם שהקב"ה נותן לו עבור הוצאת חינוך בניו ובנותיו לתלמוד תורה, כך נותן לו הקב"ה שיוכל לקיים את הציווי "ואהבת לרעך כמוך" בנוגע לחינוך כל בני ובנות ישראל שבסביבתו, שיתחנכו כרצון ה'.

לו. והנקודה הפנימית – "צום פוינט":

כל הבעלי-בתים ששייכים לקו העבודה דזבולון – הנה בזמן הזה עיקר תפקידם הוא להשתדל להרבות מוסדות חינוך על טהרת הקודש, כל אחד ואחד בסביבתו ובמדינתו, ובמקום שאין

אנשים – הרי בודאי הוא השליח של ההשגחה העליונה לייסד שם ישיבה כשרה ובית לימוד כשר עבור בנות ישראל.

ואז מבטיח לו הקב"ה "לוו עלי.. ואני פורע" – הן בנוגע להוצאות עבור חינוך בניו ובנותיו הוא, והן בנוגע להוצאות שהוציא עבור המוסד חינוך על טהרת הקודש, מצד הציווי "ואהבת לרעך כמוך", בנוגע לחינוך בניו ובנותיו של "רעך".

אלא מאי, השאלה היא: מניין יקח הקב"ה לפרוע חוב גדול כל כך? – יתן השי"ת לכל בני"י שלא יהיו דאגות אחרות מלבד לדאוג להקב"ה להשיג עבורו כמה דולרים שיוכל לפרוע את חובותיו...!

וכאשר כל אחד בסביבתו ובמדינתו יעסוק באופן ד"ופרצת" הן בנוגע למספר המוסדות, הן בנוגע לכמות התלמידים והתלמידות, והן בנוגע לאיכות הלימודים – אזי מבטיח הקב"ה שמהענין ד"ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה" יבואו לקיום היעוד "יעלה הפורץ לפנינו", דא מלכא משיחא, יבוא ויגאלנו ויביאנו ל"נחלה בלי מצרים" בהמרחב העצמי.

* בשו"ע אדמו"ר הזקן, בעל התניא והשו"ע, הלכות תלמוד תורה, פרק א' סעיף ג' נפסק: "ושכר מלמדי תינוקות תקנת חכמים היתה לפרוע מקופת הקהל בעד כל התינוקות שבעיר בני העשירים והעניים יחד. ועכשיו במדינות אלו נוהגין שכל אחד פורע בעד בנו אם ידו משגת. ומי שאין ידו משגת חייבים הציבור לפרוע בעדו מתקנת חכמים. והעניים יכולים לכופ את העשירים לפרוע בעד בניהם מקופת הקהל. ואפילו העשירים יכולים לכופ זה את זה לפרוע שכר מלמדי תינוקות שלהם מקופת הקהל שנותנים בה גם מי שאין לו בנים. כי כן היתה עיקר תקנת חכמים להושיב מלמדי תינוקות בכל עיר ועיר, בין גדולה בין קטנה, ולהטיל שכר מלמדי כל תינוקות שבעיר בין עשירים בין עניים על כל הקהל שבעיר, כל אחד כפי השגת ידו, אפילו מי שאין לו בנים, כשאר נתינות הקהל שהן לפי ממון. וכל עיר שאין בה מלמדי תינוקות מחרימין כל אנשי העיר, שאין העולם מתקיים אלא בהבל פיהם של תינוקות של בית רבן שהוא הבל שאין בו חטא. אלא שבמקומות שאין נוהגין כן הוא מפני שהעשירים וגם הבינונים מוחלים זה לזה. אבל חלק בני העניים אין בידם למחול וחייבים הכול לפרוע בעדם עד שיהיו בני י"ג שנה שהוא הבל שאין בו חטא... ובקהילות גדולות יש חבורות נמנים לדבר מצווה רבה זו המתנדבים שכר תלמוד תורה לבני העניים. ובמקומות שאין שם חבורה זו, כופין לפרוע מקופת הקהל. ואמרו חכמים הזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה, שנאמר זל מים מדליו..."

למרות שעל סעיף זה ניתן להתפלפל בפרטים אלו ואחרים - העיקרון שבהלכה ברורה זו אינו משאיר מקום לפרשנות באחד מיסודי הדת - הקהל חייב לדאוג לחלק של השכר לימוד של העניים!

על מנת לא להשאיר כל מקום לספק, בסוף הכתבה מצורף תחקיר הלכתי מאלף מאת הרב יהודה זולדן שליט"א, וכל מילה מיותרת!

ה. בסעיף הקודם נתחנו את הנושא מבחינת זווית ראייה הלכתית. ההלכה כפי שהיא מבוארת בשו"ע. לשו"ע ד' חלקים הידועים. מה שפחות ידוע היא אימרה החסידית שעל מנת להיות רב צריכים להיות בקי גם בחלק החמישי של השו"ע.

תוך כדי הכנת המאמר בהשגחה פרטית מופלאה התגלגל לידינו מאמר מאלף שכל מילה של פרשנות מיותרת לחלוטין.

הנה הכתבה במילואה:

מאת חיים ברוך, כתב COL בניו-יורק
<https://col.org.il/news/31788>

הסופר החב"די הנודע ר' יהושע דובראווסקי פרסם השבוע מאמר נוקב בעיתון האידי והמכובד "דער אלגעמיינער זשורנאל" היוצא-לאור בארצות-הברית. במאמר, הוא יוצא חוצץ נגד מה שהוא מכנה ה'סלקציה' הטרגית בישיבות שלנו.

"כיצד אנחנו לא מתביישים מהנגידים ר' לוי לביוב ור' דזשארדש ראהר שמעניקים מיליונים לחב"ד כדי לקרב ילדים 'חילוניים' ליהדות, בה בשעה שהגבירים החב"דים 'שלנו' לא מכסים התקציב של הישיבות שלנו כדי שיוכלו לקבל את כל התלמידים בזרועות פתוחות?"

הסופר הדגול, שידיו רב לו כידוע בעריכת שיחותיו ואגרותיו של הרבי, שופך את ליבו על העובדא שמנהלי-הישיבות זורקים הרבה תלמידים לרחוב, ודוחקים הורים עניים לשלם שכר-לימוד יותר מכדי יכולתם, וגם אם אינם מסוגלים לשלם הם לא מקבלים את בניהם.

קטעים מהמאמר פורסמו ב COL-וגרמו להד חסר-תקדים בחב"ד ואף למספר תוצאות שיפורסמו בהמשך.

COL מתכבד להגיש את המאמר המלא בתרגום לעברית:

ברצוני להבהיר מראש: ידוע לי היטב, שבעקבות המאמר הזה אינני עתיד ללקק דבש, אדרבה, עוד אחטוף בעטיו מנה הגונה של עקיצות לעגניות וביקורת חריפה. פלוני יאמר: "הראית? 'מגיד מישרים' חדש הגיע לשכונתנו המעטירה!"... וחברו יעוה פניו בחצי-חיוך ויפטיר לעומתו: "באם היה חסר לנו - הא לך ברנש טרי שתחביבו להשמיע דברי תוכחה, להלאות את הציבור ולטפס בצפורניו החשופות על קירות חלקים, מר-נפש שכמותו"... ועוד כהנה וכהנה קריאות מעלות ריח-ניחוח.

יתירה מזו: בתקופתנו ובמצבנו, קיימים סיכויים קלושים ביותר שדברי יתקבלו - אפילו אצל אלה שיסכימו עם תוכנם (באם בכלל ימצאו כאלה). תמורת "קול קורא במדבר", המצב כיום הוא "קול קורא בג'ונגל", מקום אשר אם העזת להרעיד קלות את ענפיו - הנך צפוי לקבל על הראש מכל מיני בריות משונות...

ולמרות כל זאת - החלטתי הפעם לכתוב ואף להדפיס את המאמר (זאת לאחר שכבר כתבתי שלושה-ארבעה מאמרים בתוכן דומה - ונמלכתי שלא לפרסמם, בנחשי עד כמה זעומות תהיינה התוצאות).

זכור ימות עולם! חייבים אנו לזכור, כי מאז ומעולם היה - אצל יהודים בכלל ואצל חסידי חב"ד בפרט - יסוד-היסודות ותמצית-דם-הנפש ענין החינוך ולימוד התורה לילדי ישראל. עד כמה שמילים אלו נשמעות "נדושות", מחובתנו ללעוס אותם שוב ושוב בניבי-תודעתנו ולצרוב אותם במעמקי מוחנו ולבנו. מדוע? משום שבקרחון הנפשי בו אנו שרויים, חייבת לקדוח ולבקוע קריאתו הקדושה של כ"ק הרבי הריי"צ: אמריקה אינה שונה! אסור שתהיה שונה! חייבת לא להיות שונה! איננו מבחינים, עד כמה אבדה לנו התחושה ההיא של להבת-שלהבת התורה והחינוך החסידי, אשר בזמנים עברו שרפה את כל המחיצות וכילתה את כל המניעות.

אך היום נוצר מצב, כדברי העולם, אשר "מרוב עצים לא רואים את היער". מוסדות התורה אמנם גדלו והתרחבו, תודה לא-ל - אך בד-בבד, חדרה השפעת החינוך הכללי לתוככי מוסדות חסידיים; הללו קיבלו על עצמם לפתע "עול דרך ארץ", ומשעבדים עצמם לכל מיני צרכים גשמיים ועזרים מודרניים, שכמו הפכו תנאי הכרחי לקיום מוסד. אמצעים ועזרים אלה הלכו ותפחו, עד שהעיבו, כיסו והסתירו על העיקר - התורה והחינוך-הנשמתי, המהווים את לבו של המוסד.

מי אינו זוכר את הדרך השמורה בקפדנות מדורי-דורות של מוסדות תורה בכלל ומוסדות חב"ד בפרט? העובדה שחינוך על טהרת הקודש הינו עצב-החיים המרכזי בגוף האומה, חייבה כל מוסד תורני לפעול כמוקד חירום להצלת נפשות - פתוח עבור כל ילד יהודי! ומכיוון שכך, אין מקום ולא יעלה על הדעת מיון סלקטיווי בכל הקשור לקבלת תלמידים! משום שכאשר מדובר בפיקוח נפש, אסור לשקול ולמדוד את הכישורים של ילד יהודי זה או אחר; בפרט בצעדים הראשונים של לימוד התורה וחינוך יהודי. כך הייתה דרכם של מוסדות תורה אצל יהודים מזמנו של רבי יהושע בן גמלא.

באותם מוסדות, ובפרט במוסדות חב"ד, היה מושללת ומופרכת לחלוטין - סלקציה על רקע של שכר-לימוד. בכל המצבים הקשים ביותר - האם דרש פעם מנהל מוסד מהוריו של תלמיד הבא להירשם שעליהם לשלם כך וכך? ומי בכלל העלה על הדעת לומר, חלילה, שבאם לא ישלמו את הסכום הנדרש ינעלו שערי המוסד בפני הילד?! הס מלהזכיר!

אפילו אצל אומות-העולם נהוג מכבר כחוק-ולא-יעבור, להעניק לכל ילד חינוך יסודי ללא תשלום, מבלי הבט על כישוריו או מצבו הפיננסי. והרי על אחת כמה וכמה - שצריך להיות כן וביתר שאת לאין קץ בחינוך תורני קדוש! וכך אכן היה לא מזמן, כפי שזכור לי היטב מהשיבה בסמרקנד, בברינווא, ועוד. בתקופה היותר טובה בסמרקנד, כאשר קהילת אנ"ש התאוששה קצת מבחינה כלכלית וישיבת תומכי תמימים גדלה בצורה משמעותית - לנו, התלמידים, היה את כל הדרוש לנו; ושום גירעון לא נוצר. האם המנהל השיג זאת מגביית שכר לימוד? בפירוט לא!

אותו עובד ה' מרומם, ר' ניסן נמינוב, מעולם לא לחץ על ההורים; הם שילמו כמה שהיה ביכולתם (ולפעמים גם פחות מזה).

אמור מעתה, כיצד איפוא כיסו את ההוצאות הגדולות של הישיבה? הרי לא הייתה על כך "תמיכה ממשלתית" (התחום היחיד בו התקבלה ממנה "תמיכה" היה, שלזמן קצר, בשל מצב המלחמה, היא העלימה עין ולא אסרה או הוציאה להורג את מנהיגי הישיבה ותלמידיה...), גם לא הייתה אז עזרה מה"ג'וינט" או מהפדרציה. אלא מאי? ר' ניסן אכן לא נגש בהורים, אך אימן את כושר-השפעתו החסידי כלפי כמה "בעלי ממון" מאנ"ש בטשקנט וסמרקנד [בכוונה השתמשתי בביטוי היבש "בעלי ממון", משום שהללו אכן לא נהגו "כמנהג הנגידים המפורסמים" על תואריהם הנהוגים במדינות הרווחה].

הבה נדבר בצורה מפורטת ואישית יותר: המנדבים העיקריים שהחזיקו את הישיבה בסמרקנד היו החסידים הנוודעים ר' חייקל חאנין ור' לוי יצחק שפירא, עליהם השלום. באיזה "געשמרק" ועונג חסידי היו נותנים את עשרות ומאות אלפי הרובלים, אותם הרוויחו בסיכון עצמי יום אחר יום! והרי גם שם ברוסיה, לא הייתה זו מטרת הצדקה היחידה שלהם.

אגב, ר' חייקל חאנין לא שכח את הישיבה גם כאשר החליט להבריח את הגבול לפולין ולעזוב את הגהינום הרוסי: הוא השאיר עבור התלמידים מליון רובל (!!), כדי שגם הם יוכלו לעשות מסלול דומה ולהמלט מארץ התלאובות.

לאור כאלו עובדות, המצביעות על גישה כה מסורה ואחראית לחינוך יהודי חסידי בתקופות המרות ביותר בעבר - כיצד ניתן להבין את היחס ההפכי ממש למוסדות חב"ד מצד מנהליהם בימינו, בתקופה טובה באין ערוך במלכות החסד של אמריקה? כיצד ניתן להצדיק כאלו מקרים קורעי-לב, אשר היד ממאנת להעלותם על הכתב, כדי שפנינו שלנו לא ישחירו כשולי קדירה. די אם נאמר: עוד ועוד הורים

צועקים בקלא דלא אשתמע, גוורלד! אין באפשרותם לשלם בשום אופן עבור שכר-לימוד, סכומים הבולעים את רוב משכורתם...

שוב מתפרצת הזעקה, ושוב מתוך ההשוואה לישיבה בסמרקנד, פוקינג ופארז, תחת הנהלתו הקפדנית של ר' ניסן נמינוב ז"ל. מעולם הוא לא ריחק תלמיד אשר יד הוריו לא השיגה לשלם שכר לימוד; ולא זו בלבד: הוא גם לא סילק משורות הישיבה תלמידים אחדים פראי-אדם "משכמם ומעלה", אשר למוחותיהם האטומים לא היה שייך להשחיל ולו משנה קלה... וכיוצא באלה טיפוסים. מה הסך-הכל מלימודם בישיבה? כמה עשרות משפחות חב"דיות חשובות, הנמנות על צאצאי אותם תלמידים שלא הורחקו.

נשאלת השאלה: מה קורה כאן? "הזאת נעמי"? האם מוסדותינו כיום מהוים המשך למוסדות חב"ד בדורות הקודמים, או שמא החליטו לאמץ, ואף בהצלחה יתירה, דמות של "ישיבה-אקדמי" אמריקנית דתית-למחצה?

קחו דוגמא אחת. אחד השלוחים בערי השדה, הכורע תחת עבודתו ומצליח בקושי "לגמור את היום" - ביקש ממנהל המוסד בריכז החב"ד, בו לומדים שלושת בניו, הנחה בשכר הלימוד. המנהל ענה לו חד וחלק, כי הוא אינו מחוייב "לשנורר" עבור ילדיו של השליח... עבורם יואיל נא השליח עצמו "לשנורר"! (ותסלחו לי על שציטטתי את הביטוי הלא-מכובד כלפי גבאי-צדקה).

איך טחו עיניו של המנהל מלראות את הסילוף שבטענתו? הרי זה בפירוש לא נכון: עבור מוסד החינוך שבהנהלתו צריך אתה, המנהל - ולא השליח - לאסוף כסף! ואילו השליח צריך לאסוף עבור הענינים שלו. מדוע לא תזכור, מנהל יקר, איך בעבר הלא-רחוק, היה המכובד והזקן שבמנהלי המוסדות - הלא הוא הרש"ג, הרב שמריהו גורארי, חתנא וגיסא דבי' נשיאה - נוטל את מקל הנדודים ונוסע לקצווי ארץ כדי לאסוף כסף עבור ישיבת תומכי תמימים. ובמה נעלה הנך מהרב מפונוביז', הגאון ר' שלמה יוסף כהנמן ז"ל, אשר נסע בעולם הגדול כדי לאסוף כסף עבור המוסד שהקים. ומדוע אין זה מכבודך לאחוז בדרכו של הגאון האדיר המהר"ם שפירא ראש ישיבת חכמי לובלין, אשר גמא מרחקים לטובת החזקת ישיבתו.

והיום? יושב המנהל במשרד ממוחג רחב ידיים, מוקף במחשבים ובעובדי מזכירות, ומצמיד את ההורים לקיר: או שאתם משלמים כאשר יושת עליכם, או ש...

בוודאי יש למנהלינו הנכבדים שק מלא הסברים, תירוצים וחילוקים בין "מה שהיה פעם" לבין "המציאות בימינו". אפשר למלא קלסרים בניתוחים מעמיקים של כל אותם טענות ותירוצים; אבל עדיף לומר בקיצור ולענין: כל אותם הסברים הינם כטלאים על גבי חורים, שאפילו אם יש בהם ממש הרי עצם נוכחותם המכוערת זועקת "כאן יש חור".... אבל מה שיותר גרוע: רבים מאותם "טלאים" קטנים יותר מהחור אותו הם אמורים להסתיר והם צונחים לתוכו כלתוך בור עמוק.

יידרש זמן רב מדי ומקום ארוך מדי, כדי להסביר אחת לאחת את כל האמור על גבי הנייר. נתעכב איפוא רק על כמה "קושיות צדדיות", אשר למרבה החרפה אין מנוס מלהציגן.

ראשית, מה נענה לאדם שאינו חב"דניק (המסתכל מן הצד ואינו מעוניין לקנטר), על השאלה: היתכן? אתם החב"דניקים מוציאים מליונים כדי לקרב במעט ילד יהודי לתורה ומצוות - כיצד יתכן שעבור הילדים שלכם אין מספיק אמצעים, ועד למצב שגורם ממש היפך מקירוב לתורה?! והרי, המצב הזה אינו סוד כמוס שאיש אינו מודע לו מחוץ לחב"ד.

ואפילו אם יישלפו מהכיס (המחורר) ערמות של תירוצים וחילוקים בין תומכי הישיבה בעבר וכיום, אפשר עדיין לשאול: מה נדבר ומה נצטדק, ובאילו תירוצים נוכל לרחוץ כפינו, עת ייאמר לנו כדלקמן: הנה יהודי מבוכרה, לא מגזע חב"ד, לא מ"בחירי התמימים", והריהו מפזר מליונים על גבי מליונים - מכל הלב והנשמה! - להחזקת עשרות ומאות שלוחים ברוסיה ובנותיה באופן שוטף! הלא הוא ברוך ה' ר' לוי לביוב יצ"ו. והנה רעו, אשר תמיכתו בשלוחי חב"ד היא לעילא ולעילא מכל תושבתא, ואף הוא אינו

חומר מגזע חב"ד; אינני יודע את שמו היהודי המלא, אלא את השם הקצר בו הוא מתפרסם בדרך כלל - ג'ורג' רוהר יצ"ו.

נניח, אבל רק נניח, מצב בו יגשו ויבקשו מהם תרומה (בהיקף שלהם) למוסד חינוך חב"ד "רגיל", בו לומדים ילדי השלוחים נתמכיהם - והנה נפערות עיניהם בפליאה: היתכן?! לאן נעלמו כל הגבירים החב"דיים שביכולתם (מבלי להגיע לפשיטת רגל) להחזיק את המוסדות שברכחי חב"ד? מדוע אין הם נחלצים לעזרת המוסדות שבמקומם, במטרה להעמידם על בסיס נכון, קרי: ששכר הלימוד לא יזיק את ההורים ליטול משכנתא. ועיקר הטענה היא: היכן הירושה החסידית של אותם גבירים חב"דיים, אשר אבותיהם נתנו לא רק את כל רכושם עבור תורה וחסידות, אלא גם את גופם ונשמתם?!

וכדי להגדיל את החידוש שבדבר אוסיף ואומר: אני הקטן מכיר היטב חלק מאותם נגיד חב"ד, ויכולני להעיד בפה מלא על טוב-ליבם ונדבנותם שאינה נופלת משל הוריהם, ואולי אף בתוספת מרובה. אם כן, מאין נובעת הנסיגה בביסוסם של מוסדות חינוך ושיבות, ביסוס העשוי למנוע כל כך הרבה עגמת נפש מהורים חסידיים? לגמרי לא מובן מי אכן האשמים האמיתיים במצב הזה...

נגעתי כאן רק בכמה קצוות של הבעיה החמורה, וכאמור, מתוך ידיעה ברורה איזה "שכר סופרים" צפוי לי בגין כך, ומן הסתם גם מצד כמה הורים שאת זעקתם זעקתי... (וכעין מעשה שה' לי פעם בזאל הקטן ב-770, עת נכנס מדרך ארוכה חסיד מבוגר, יהודי בר-אוריין, ומתוך עשרות הילדים שישבו ליד אבותיהם, לא קם אף אחד לפנות לו מקום. כשהתחלתי לרטון על כך בקול, לא ממש פעלתי כי אי-מי יואיל בטובו להורות לילדו לקום מפני שיבה, אבל לאידך, קיבלתי שטיפה הגונה - מאותו יהודי חשוב: מה אתה מבבל את המוח?! לחינם הנך משתטה! הלוא המה, הילדים, ה"גוורדיה" של הרבי! הם העיקר... וכדומה באלה הטענות).

ולסיום, עוד כמה מילים המפלחות את הלב מכל עבר: "לפני ג' תמוז" לא הייתה כזאת בתוכנו... הגבירים בשעתו לא ירדו מנכסיהם בשל כך, ואנו אף התעשרנו בכמה "איגרות קודש" של הרבי, בהסברת מעלתם וגודל ברכתם של "תמכין דאורייתא."

(תרגום: א. אברהם, בי"מ)

1. להנ"ל יש להוסיף נקודה מאוד חשובה מזווית ראייה אחרת, והאמת חייבת להיאמר בצורה גלויה - לצד המנהלי מוסדות חינוך שמוסרים נפש כפשוטו וכמשמוע, ישנן מוסדות חינוך שמעשרים את בעליהם. אם בצורה ישירה - כאשר ראשי המוסדות לובשים את הכובע של מגייס הכספים ודורשים מקופת המוסד את חלקם, אחזים גבוהים... חלק נכבד ממוסדות החינוך הינם בגדר עסק משפחתי סגור כאשר כללי המשחקים נקבעים מראש בחדרי חדרים.

האם שכר לימוד \$22,000 לשנה בסמינר, או \$18,000 שכר לימוד לשיבה הינו מחיר סביר, או משכורת מנופחת לבעלי המניות של המוסד? ואיך בדיוק על הורה שיש לו שלושה בחורים בשיבה, שתי בנות בסמינר ועוד אחד בגיל נישואין לכסות את הצ'קים?

הרי מדובר במשימה שגם בעלי המוסדות בעצמם, כאיש פרטי, לא היו מסוגלים לעמוד בזה?

חובת הנהלת המוסד לדאוג שלמוסד לא יחסר כל טוב. בניין נאה, משכורות המכבדות את בעליהן, פנימייה לתפארת, אוכל משובח, ואפי' גינה מטופחת. דאגה לעתידו וחוסנו הכלכלי של המוסד לעת צרה או ימים מאתגרים גם הוא חשוב ונחוץ. אבל ברגע שחוצים את הגבול הדק, והתלמידים יודעים שהמוסד החינוכי הפך להיות עסק מצליח - הרי שעדיף לחפש השקעות בטוחות אחרות מאשר להעביר מסר שלילי לחלוטין (בלשון המעטה) אל התלמיד, שכל עתידו הגשמי והרוחני, ושל כל יוצאי חלציו, נמצאים בידי המוסד, והעסק הפרטי!

ז. יתירה מזו: וכאן אנו מגיעים אל נקודה מאוד קריטית בכל הקשור לניהול מוסדות צדקה בכלל וחינוך במיוחד.

הנושא אינו נשוא ערך זה, ובע"ה עוד נרחיב על זה בערך (...). אעפ"כ היות ששניהם קשורים בקשר בל ינתק - נדון על הנושא בקצרה:

ההלכה הברורה בשו"ע מחייב שכל קופה ציבורית חייב להתנהל ע"י שלשה אנשים כשרים ונאמנים, וחובת הדווח חלה על קופה ציבורית:

יורה דעה - הלכות צדקה - סימן רנו, סעיף ג':

הקפה אינה נגבית בפחות משנים, שאין עושים שררה על הצבור בממון בפחות משנים. אבל לאחר שנגבית, אחד נאמן עליה להיות גזבר. וכן יכולים למנות שני אחים להיות גזברים. ואינה מתחלקת אלא בשלשה, לפי שהוא כדיני ממונות לעין על כל עני ועני כמה ראוי לתן לו. ותמחוי, כמו שמתחלקת בשלשה כן אינה נגבית אלא בשלשה, לפי שאינו דבר קצוב, וצריכים לעין על כל אחד ואחד כמה ראוי שיתן.

יורה דעה - הלכות צדקה - סימן רנז, סעיף א':

גבאי צדקה אינם רשאים לפרש זה מזה בשוק, אלא כדי שיראו זה את זה (טור), כגון שיהא זה פורש לשער וזה פורש לחנות, וגוברים. מצא הגבאי מעות בשוק, לא יתנם לתוך כיסו, אלא לתוך ארנקי של צדקה, וכשיגיע לביתו יטלם. היה הגבאי נושה בחברו מנה ופרעו בשוק, לא יתנם לתוך כיסו, אלא לתוך ארנקי של צדקה, וכשיגיע לביתו יטלם. ולא ימנה מעות הקפה שנים שנים, אלא אחד אחד, מפני החשד, שפאמר: והייתם נקים מה' ומישראל (במדבר לב, כב) (ל' רמב"ם פ"ט מהל' מ"ע).

יורה דעה - הלכות צדקה - סימן רנז, סעיף ב':

גבאי צדקה שאין להם עניים לחלק, מצרפים המעות דינרים לאחרים, אבל לא לעצמם. וכן אם צריכים למכר מה שגבו מהתמחוי, ימכרו לאחרים אבל לא לעצמם, מפני החשד. ואין מחשבין בצדקה עם גבאי צדקה, ולא בהקדש עם הגזברים, שפאמר: ולא יחשבו את האנשים אשר יתנו את הכסף על ידם לתת לעושי המלאכה, כי באמנה הם עשים (מלכים ב, יב, טז) (רמב"ם שם). הגה: ומכל מקום כדי שיהיו נקיים מה' ומישראל, טוב להם לתן חשבון (טור). וכל זה בגבאים הכשרים, אבל מי שאינו כשר, או שנתמנה באלמות וחקקה, צריך לתן חשבון. והוא הדין בכל ממנים על הצבור. (מהרי"ו סימן קע"ג). וכשרוצים הצבור יכולין לסלק הגבאי ולמנות אחר, ואין כאן משום חשד. והוא הדין שאר ממנים (כל בו).

וכה כותב הרבי מלובאוויטש זצ"ל בשיחת ש"פ ויק"פ תשמ"ג, סעיף כ"ט - ל':

"האמור לעיל שהבן חמש למקרא יודע ומבין בפשטות שבכל עניני התורה ישנה הוראה בנוגע לפועל — שייך גם לכללות הענין ד"אלה פקודי המשכן גו":

כאשר התורה מספרת אודות "אלה פקודי המשכן גו'", שמשה רבינו נתן לבני ישראל חשבון מכל הזהב וכסף ונחושת שנאסף מנדבת המשכן — מבין הבן חמש שבענין זה ישנה הוראה בנוגע לפועל, שכאשר גבאי צדקה וכיו"ב מקבל לידיו כספי ציבור עבור מטרות מסויימת, עליו לתת חשבון לציבור אודות כספים אלו — מה נעשה בכספים אלו. חאת — גם כאשר מדובר אודות יהודי נאמן כו', כדי שלא יהי' מקום לחשד שלקח משהו לעצמו כו'.

וכאמור – הנהגה זו למדים ממשה רבינו, שלא התחשב בעובדה שבנ"י יודעים את גודל מעלתו כו', ונתן חשבון מכל הזהב וכסף ונחושת דנדבת – כדי להורות לנו שכך צריכה להיות הנהגת כאו"א, אפילו אדם נאמן כו', כדי שלא לתת נתינת מקום כלל לענין של חשד כו'.

... ועפ"ז מובן **שתיכף ומיד** לאחרי גמר מלאכת המשכן וכליו שהיו עשויים מזהב וכסף ונחושת – נתן משה רבינו (מיד) את החשבון על סכום הזהב והכסף והנחושת שנאסף בנדבת המשכן: "זהב התנופה" – כך וכך, "כסף פקודי העדה" – כך וכך, ו"נחושת התנופה" – כך וכך, כדי להוציא את עצמו מענין של חשד – בהזדמנות הראשונה, ולכן לא המתין עד לאחרי עשיית בגדי כהונה. "ע"כ הציטוט.

בנושא זה יש הבדל הלכתי מהותי בין ארגון כללי שחובת השקיפות הוא בין מנהלי הקופה והתורמים. או ליתר דיוק עם הקב"ה, לבין מוסד שכופה ומחייב את הקהילה לשלם! כפיית הציבור מחייב דו"ח מפורט על כל הוצאות המוסד – שקיפות מליאה!

העובדה שישנם הרבה מוסדות חינוך שמתנהלים ללא כל פיקוח הלכתי וחוקי על כל ההוצאות והכנסות של המוסד ככלל וכפרט, כולל המשכורת של העומדים בראש המערכת – התביעה והכפייה להורים להוציא פת לחמם ממש בה בשעה שהמנהלים עושים בכספי ציבור ככל העולה על רוחם הוא שערוריה ממדרגא ראשונה, חופצה ואכזריות שאין מקומה בדת ישראל ובמוסדות חינוך של תינוקות של בית רבן הנקראים משיחי – בוודאי שלא! מוסד חינוך שמנהל כספי ציבור ללא כל פיקוח רבני – עדיף שיסגר! חד וחלק. רוב ההרס וחורבן של מוסדות חינוך ימינו אלה נובע מזה!

הסבר? – פשוט מאוד: אין דבר במוסד חינוך שיכולה להתקדם ללא כסף! כך שמכל זווית ראל"ה שרק נסתכל על זה, במוסד חינוך המושג של כסף משמעה חינוך ילדים על טהרת הקודש. זה רוחניות ולא גשמיות. ומשכך (ועוד נדון על כך בהרחבה בשער ההנהלה) כל נושא הכספים במוסד חינוך שייך להנהלה רוחנית.

והנה פירוט חלקי:

- מורים ומחנכים איכותיים-כסף!
- שדרוג רמת המחנכים-כסף!
- עזרה למורים לחג, שמחות, רכישת בתים וכו' וכו'-הרבה כסף!
- מורים פרטים-כסף!
- תוכניות חינוכיות-כסף!
- פרסים-כסף!
- בנין נאה-כסף!
- והרשימה ארוכה.

לאור זה ברור ומובן מאליו שכאשר ההנהלה טוענת שאין כסף לפרוייקטים חינוכים ולפתח את המוסד על רמה הכי גבוה שיכול להיות, בה בשעה שאין זה המציאות והסיבה האמיתית ש"אין כסף" הוא עקב חוסר ניהול נכון ומקצועי או שחיתות – הרי שנושא של גשמיות היא היא המקור ושורש לכל הבעיות של המוסד.

חייבים לומר זאת בצורה גלויה: כאשר במוסד יש שחיתות, והמוסד אינו אלא עסק פרטי וכו' – המוסד והתלמידים כאחד נמצאים שם בעצם כדי לממן את העסק המשגש! המורים והתלמידים כאחד הם בני ערובה לחבורה של מושחתים חולי כבוד, שלטון וכסף! זוהי לצערינו המציאות בהרבה מוסדות חינוך. לא נעים לאחן לשמוע את האמת.

בנידון נשוא ערך זה – שכר לימוד:

כאשר ההורים באים להנהלת המוסד בדרישה לסטנדרטים חנוכיים גבוהים, והמוסד עונה ב"צער" אין כסף, או שזורקים את החשבון חזרה למגרש ההורים "תשלמו על זה", השאלה הראשונה שנשאלת הוא: לאן הלך הכסף? היאך מנצלים את הכסף שנכנס לקופת המוסד, וכן הלאה.

כך שהשאלה על שכר לימוד, אינו ווכוח או מיקוח על אחריות הכספי לתשלום שכר לימוד גרידא. אלא היא הרבה יותר עמוק – יש כאן שותפות מליאה של ההורים במוסד חכות ההורים ככלל לדעת שהעסק מתנהלת כדת וכדין, בצדק וביושר!

וכל עוד הנהלת המוסד אינו יכולה או אינו רוצה לחשוף את הספרים, דו"ח מפורט, מאושר ע"י רואה חשבון נוסטרינוני, ולאחרי זה להעביר לאישורו של כל חברי ההנהלה ורב הקהילה וכדומה – ידה על התחתונה, ואין לה זכות לגבות שכר לימוד!

יצוין שדו"ח כספי לממשלה לא תמיד משקף את הפרטים והאמת. קל מאוד לרשום ברשימת המורים "אנשי צוות" שכלל לא עובדים במוסד. בדו"ח הממשלתי זה נראה מאה אחוז חוקי. במציאות, מדובר באנשי קש ודרך "חוקית" להוציא כסף מקופת המוסד בדלת אחרונית. כך שחייב להיות פיקוח רבני על ההוצאות והכנסות. או איש נאמן מטעם רב הקהילה.

ח. לנושא של חובת דו"ח כספי – ישנם עוד נושאים שאף הם לא נופלים בחשיבותם. אך דא עקא – מרוב עצים לא רואים את יער. ההמון עם לא שמים לב לשיטת מחכימות היאך הרבה מוסדות חינוך חולבים כסף מההורים שלא בצדק כלל, ומסופקני באם זה גובל בגזל ממש!

• דמי רישום: נוהל שהרבה מוסדות גובים כאשר רושמים את הילד לבית ספר חדש. סוג על עמלה על הזמן הנדרש לטיפול במסמכים, בירורים, ראיון עם ההורים והילד, וכן הלאה. נניח. הנוהל הפך להיות "מנהג ישראל תורה" וגם כאשר ההורים מאשרים מדי שנה שהילדים ממשיכים בבית ספר גם בשנת הלימודים הבאה – חייבים לרשום את הילד מחדש ו... לשלם "דמי רישום". לפעמי דמי רישום זה עסקת חבילה שמחייב לכלול עוד כמה הוצאות. חלקם מוצדקות, כמו הוצאות ספרים וכדומה. חלק – לא ממש חובה, כגון החובה לרשום את הילדים לחוגים שונים ומשונים שלא תמיד ההורים באמת חפצים בכך.

כך או אחרת, הדמי רישום עצמו נעשתה דרך מחשב. ולהנהלת המוסד זה לא עולה דולר וגם לא רגע אחד מיותר. בעידן הטכנולוגיה – הכול זורם.

וכאן הבן שואל – למה זה עולה כסף אם המוסד לא מוציא כסף זמן עבור זה?

המענה ברור: שיטה מתוחכמת להרוויח הון רב ללא כל יגיעה כלל וכלל. אז כמו שדיין מכובד ענה להורה תוהה "למה לא – הרי אפשר להרוויח כסף"...

דמי רישום יכול להעלות עד 300 לילד. אז מוסד שיש לו 1000 תלמידים בקלי קלות יכול להרוויח 300,000 ללא כל מאמץ...

מי היה מוותר על כזה הון?

לנוהל הלוא חוקי ומסורי הזה יש גם אליה וקוץ:

הנהלה ברוב חסדו מציע להורים הצעה אטרקטיבית: באם ההורים ישלמו עד לתאריך מסויים, פעימה ראשונה, יקבלו הנחה משמעותית על דמי רישום. בתאריך השנייה המחירים יעלו. ובתאריך האחרון שהנהלה מצביה, המחיר יהיה מחיר המקורי ללא כל הנחה.

הצעה באמת אדיבה... מי כעמך ישראל...

הנה הקוץ: הבעלי יכולת ומי שהפרוטה תמיד מצוייה בכסים יקבלו את ההנחה! העניים שתמיד מחכים למשכורת עלובה לדקה 99.9 יקבלו עונש על כך שהם עניים.

זה מוסד חינוך על טהרת הקודש. נו... באמת... עסק מרוויח לכל דבר ועניין!

• פיצול ההוצאות של מעונות לגיל הרך:

הנה עוד שיטה להרוויח כסף. שכר לימוד הוא כך וכך. שעות הלימודים לגיל הרך, מסכנים, הוא רק עד 2.30... 3 בצהריים. גג. רוצה עוד שעה? חייב לעבוד קשה לשים לחם על השולחן? אין לך תקציב להסיע את הילדים עם אוטובוס מאורגן – נו זה כבר עולה עוד 150 לחודש...

• ואם בגיל הרך עסקינן נשאלת שאלה פשוטה: למה גיל הרך עולה יותר מאשר מחלקה הרגילה, בה בשעה שהמחנכים ומחנכות בגיל הרך הינם ע"פ רוב אלה שאינם נושאים בעול העקרי של פרנסה ודי שכיח משכורתם הוא (מסיבה לא ידוע – אך אין זה נשוא ערך זה) הרבה פחות מאשר מורה רגיל? הרי אמור להיות הפוך על הפוך?

• עוד שאלם תם: האם למוסד יש זכות לגבות מההורים שכר לימוד מופקע על גיל הרך בשעה שהמוסד היה יכול לקבל רשיון חוקי מהממשלה המקומית ולקבל מימון מלא או חלקי. ורק מתוך בטלנות בלבד, למוסד אין גיל הרך כנדרש וכו'?

• עוד נושא שזועק לשמים: ישנם מקרים שבית הספר מקבל סבסוד ומימון ממשלתי מלא על שחי'ה, ארוחת חמות וכו'. מאידך, המוסד גובה מההורים שכר נוסף על שירותים אלה. לחלופין, ראו גם ראינו, שבית ספר קיבל מימון מלא להפעיל בריכת שחייה, ובו עת לא הרשו לילדים שלהורים אין משגת ידם לשלם תוספת כסף להשתתף בשחייה!

אין מילה נכונה להגדיר הנהגה מעין זו מאשר גזילה ואכזריות כאחד!

• עוד דוגמא: ההורה מקבל הנחה משמעותית לשכר לימוד. אבל, בשנה החדשה מקבלים הוספה של עוד 2000 לכל ילד. כאשר ההורה בתמימותו שואל לפשר הדבר, התשובה ברורה למדי: יש מיתון עולמי, משבר כלכלי וכו' וכו'. לא?

האם גם המורים קיבלו הוספה משמעותית בגלל המיתון?

לחלופין: אל נדיבי עם באים בבקשת רחמים שיתרמו יותר בגלל שיש מיתון... וגם להורים באים באותו תביעה. אך המשכורת של המורים נשארת על מקומו...

לשיפוטכם...

הצצה צנועה למה שקורה מאחורי הפרגוד!

ט. בנושא הרגיש של גביית שכר לימוד ישנו עוד כמה היבטים חשובים וקריטיים:

• וועדה חצונית לגביית שכר לימוד:

"כל ענין מגבית כסף אי אפשר שיהי' הגובה, הוא יהי' ג"כ העומד בראש. וכמ"ש במכתבי הקודם, שבעניני כספים צריכים להיות זהיר יותר לצאת יד"ח כלפי הבריות, נוסף על - לצאת יד"ח כלפי המקום" (אג"ק חכ"א, אגרת מספר ח'קס"ה). וראה בארוכה שיחת י"ט כסלו תש"ל וההמשך לזה.

ההגיון פשוט – נגיעה אישית!

מכתב קצר זה פוסל לחלוטין כל מנכ"ל או חבר וועד גשמי שמתפקידו/הם לגייס כסף למוסד ומחוייבים לכסות את תקציב וגרעין המוסד.

פסיקה זו אינו נותן כל מקום לפרשנות!

• מי ראוי לשבת בוועדה:

1) ברור ומובן מאליו שבועדה רגישה כעין זה חייב להיות חברים אנשים שמבינים את העמך והסבל שלהם. למעט אנשים שמעולם לא טעמו טעם יסורי עוני, או אנשים שעדיין אין להם ילדים וכו'. למרות שאין הלכה ברורה שמגדיר הנחיה זו, חזק שכל היישר שמבין מה שאנשים נורמלים מבינים, יש לכך אסמכתא בשו"ע הלכות ר"ה על ההגדרה מי ראוי להיות חזן ובעל תפילה בימים נוראים.

2) וועד לגביית שכר לימוד חייב להיות מגובש מ-3 אנשים! **ולא יכול להתנהל ע"י איש אחד!** ובוודאי לא ע"י אלו שאחראים לתקציב ולכיסוי גרעון המוסד!

3) חברי הוועדה חייבים להיות אנשים שהם מחוץ לקהילה. על כל הורה להרגיש בנוח למסור דו"ח כספי ומשפחתי ויכולתו הכספית מבלי להתבייש כשיפגוש אותו בבית הכנסת וכדומה וירגיש חוסר נעימות או לחשוש שמא דברים אישיים וסודיים יתפרסמו בקהילה ויגרום לנזקים למשפחה.

• לגבות בצורה מכובדת:

על הוועדה להתייחס לכל אחד ואחד בצורה מכובדת כראה ויאה לבני אברהם יצחק ויעקב! סודיות וכבוד אנושי הוא יסוד היסודות בנושא גביית כספיים מהורים!

תזכורת לחשבון הכספי להמוסד לא יושלח במייל פרטי, טלפונים בלתי פוסקים, או מסרונים אישיים ומשפילים. אלא יושלח בצורה קבועה ושווה, לכל ההורים, מדי חודש. **ולא בצורה של רדיפה, השפלה וחוסר כבוד מינימאלי.**

יו"ד. לנושא עוד נספחים רגישים וגורליים:

למרבית הצער, ברוב המקרים, שיחות אלו מתנהלות בנוכחות הילדים. אם בנוכחות פיזית, שיחות הורים מול הילדים, מעל גבי העיתון המודפס והדיגיטאלי, וכדומה.

איזה טעם יש לשלוח תלמיד לבית הספר כאשר הוא מסתכל על המחנכים שלו כגזלנים? גם באם המוסד טועה לחלוטין, כל עוד התלמיד מקבל את יסודות חייו ממוסד זה, הדבר הכי בסיסי שחייב להיות הוא שהתלמיד יכבד את המוסד.

י"א. לאור כל הנאמר והנכתב – ברור כאור השמש שהנוהל שקיים בהרבה מוסדות חינוך שתלמיד יזרק מכותלי המוסד בגלל שההורים לא שלמו שכר לימוד, כאשר התלמיד נקרא אל משרד ההנהלה, ו"בצער רב" מודיעים לו שעליו ללכת הביתה, בגלל... "שההורים לא שילמו שכר לימוד" – **אין מקומה בדת יהודי ובמוסדות חינוך על טהרת הקודש!**

הנזק שנזרע בלב התלמיד הינו נצחי! את הכסף המוסד כנראה יקבל בצורה כזו או אחרת. אבל את הנזק - לא יוכלו לתקן! ישנם תלמידים שלעולם (!) הם לא יסלחו למוסד על הבושות שגרמו להם! האם יש טעם בכל ההשקעה בתלמיד כאשר מזיפה אחת יכולה להוריד את כל ההשקעה לטמיון?

יתירה מזו: בשוק הנושרים מסתובבים היום הרבה תלמידים לשעבר שהמכה בפטיש, ואולי הגורם המרכזי לכך שזנחו את הדת היא בגלל הבושות שקיבלו מהמוסד בגלל העדר תשלום שכר לימוד.

והאמת חייבת להיאמר: **מוסד חינוכי שמסוגל להשתמש בתלמיד כערבון לקבלת תשלום, אינו זכאי לרישיון לנהל מוסד חינוכי - חד וחלק!**

ישנן הרבה דרכים לגביית שכר לימוד וחובות. התלמידים לא נמנים ברשימה הזו.

י"ב. לסיכום ניתן לומר:

הגיע הזמן שגדולי ישראל מכל עדות והחוגים יצאו בקול קורא אחיד שמוסדות חינוך הינם יסוד היסודות של עם ישראל, ולא ביזנס!

(א) הגיע הזמן שהמחירים למוסדות חינוך, בכל רמה וגיל שרק יהיו, יהיה בגדר ש"הציבור יכולים לעמוד בו".

(ב) חייב שהמחירים יהיו אחידים, ולא איש הישר בעיניו יעשה.

(ג) כל גבייה של בית הספר מההורים, חייבת להיות מוצדק!

(ד) חייב שהמחירים יקבעו לא ע"י המוסד עצמו, שהוא נוגע בדבר. אלא ע"י וועדה חיצונית. והכי נכון ע"י רב העיר, קהילה, עדה או חוג.

(ה) לעולם אין לסגור שער החינוך לאף נשמה יהודית!

(ו) לשלוח תלמיד לשערי רומי בגלל "חטא" הוריו אינה אופציה בבית ספר בו לומדים תורת משה ומתחנכים ברוח ישראל סבא!

(ז) הנושא של שכר לימוד אינו נושא שמדברים עליו כאשר הילדים בכל גיל שרק יהיו מציצים מן החרכים.

(ח) שכר לימוד מההורים יש לגבות בפורום המשפטי הנכון. קרי בית דין, בוררות וכדומה. הילדים בכל מקרה אינם כשירים למקצוע זה.

י"ג. נושא נוסף אף הוא קריטי: בקהילות רבות ישנן הרבה משפחות יהודיות, שלע"ע אינם נמנים ברשימת היהדות הדתית, ולבית ספר חרדי הם לעולם לא ישלחו את ילדיהם. העובדה שאין להם בתי ספר שמעניקים להם חינוך יהודי ברמה גבוהה וגם שכר לימוד חינוך או לפחות כפי היכולת – משמעותם – בחירה בבית ספר ממשלתי גוי! בסגנון פשוט למידי: חריצת הגורל על אלפי יהודים לשמד ולטמיון בין אומות העולם. הם, בניהם והדורות הבאים!

האם אין זה צריך לעורר זעזוע אצל מנהיגי כלל ישראל, במיוחד אלו שמתעסקים בהפצת היהדות, שהדרך היחידה להציל את הדור הבא הוא ע"י הקמת בתי ספר יהודיים חינוך, או חצי חינוך, לכל הדורש!?

אכן תידרש לשם כך מסירות נפש פשוטו וכמשמעו. וכנראה שאין מנוס מכך.

י"ד. לאור הנאמר ונכתב מובן הקריאה הקדושה של הרבי מרבינים ועסקנים להשיג מימון ממשלתי למימון שכר לימוד. מימון מממשלה הפדרלית היא הפתרון לכל הבעיות המבוארים בערך זה.

וכה כותב הרבי באגרות קודש חלק כ"ב, אגרת מכתב ח'תרמ"ח:

ב"ה, ט"ו תמוז, תשכ"ג

ועידה השנתית של איגוד הרבנים דאמעריקא, ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

במענה על הודעתם על דבר ועידה השנתית שתתקיים בימי... הבע"ל,

תקותי שהועידה תעמיד על סדר היום שלה ענינים של פועל ממש הקשורים בניצול שעת הכושר לרגלי ההתעוררות הרוחנית המפעמת בחוגים רחבים של בני עמנו, וביחוד - במחנה הנוער.

כל אשר לבו ער למתרחש בתוככי בני הנוער יודע, אשר תקופתנו זו רבת המאורעות חוללה מהפיכה רוחנית בחוגים רחבים בעקבות ההרפתקאות והאכזבה בדיעות ותנועות שונות ומשונות וכמה גורמים אחרים שאין כאן המקום להאריך בהם.

ברם, אצל רבים ההתעוררות היא עדיין בבחינת ניבא ולא ידע מה ניבא, ואצל אחרים ההתעוררות היא יותר ממשית וברורה עד שקראו לזה "שיבה אל המקורות". הצד השווה שבהם - שהתעוררות זו יצרה שעת הכושר להעמיד חוגים רחבים מבני עמנו על קו האמת ודרך הישר, דרך התורה והמצוות. אבל דא עקא שאין מנצלים שעת הכושר זו כדבעי, ורבים עדיין המגששים באפילה מחוסר השפעה והדרכה מתאימה, להורות לעם ה' את הדרך אשר ילכו בה ובעיקר - את המעשה אשר יעשון.

וביחוד חשוב הדבר לגבי הנוער, אשר לפי תכונת נפשם כל התעוררות היא אצלם ביתר פנימיות וביתר תוקף ולא נרתעים מפני שנוי באורח חייהם, אם רק יש להם ההרגש והכרה פנימית שנותנים להם האמת בלי פשרות בלי כחל ושרק. וכל השפעה טובה נכפלת אצלם פי כמה, ויפה שעה אחת קודם.

... ועוד באותו ענין האמור לעיל הוא ענין-עזר הממשלה הפדרלית לבתי ספר דתיים, פאראקיעל סקולס בלע"ז, אשר מלתי אמורה כבר כמה פעמים בדבר גודל ההכרח שבזה, ואין יסוד להתנגד לזה ואדרבה חוב קדוש על כל אחד ואחד לדרוש עזר זה בפה מלא וכו'.

ויהי רצון אשר חברי איגוד הרבנים שליט"א, מנהיגים הרוחנים ורועי ישראל בכמה קהלות קדש, כן ירבו, והועידה השנתית בפרט, ינקטו עמדה נמרצה וברורה בכל הענינים הנ"ל, בתכנית מעשית של מעשים

בפועל, חכות הרבים מסייעתם שיצליחו בזה וכן בשאר ענינים לשיפור מצב התורה והמצוות בחיי היום-יום, כל אחד בין בני עדתו, שתמיד יש מקום להעדפה בעניני קדושה וטוב להיות מקורם באין-סוף ברוך הוא. ויתן השי"ת שיעשו כן במרץ המתאים ומתוך שמחה והכרה פנימית ששלוחים של מקום הם, ומהם ילמדו רבים לעשות כדוגמתם. והרי מילוי שליחות זו הוא גם הצנור וכלי לקבלת ברכת השי"ת כל אחד בהמצטרך לו ולב"ב שיחיו בגשמיות וברוחניות גם יחד.

בכבוד ובברכה להצלחה מרובה.

וראה בארוכה ובהרחבה גדולה מאוד שיחת יו"ד שבט תשמ"ג. התוועדות י"א ניסן ואחרון של פסח תשמ"ג. גם בחול המועד פסח תשמ"ג הרבי דיבר לילדים על הנושא! בהחלט חריג. אך עיניים של הרבי צפו לרחוק בגודל חשיבות הענין!

נספח א' - תחקיר מאת הרב יהודה זולדון שליט"א

<https://www.yeshiva.org.il/midrash/41607>

גבולות ההוצאות הכספיות של הורים על שכר לימוד ילדיהם

מבוא

א. הוצאות לשכר לימוד - מזונותיו של אדם קצובים חוץ מהוצאות לתלמוד תורה
ב. תשלום שכר לימוד - מצווה, תקנה
ג. מוסדות חינוך פרטיים - תפקוד כמו קהילה
סיכום

מבוא

מהו הסכום המרבי שאדם נדרש להוציא על לימודים של ילדיו? במשפחה מרובת ילדים כ"י, השאלה מורכבת יותר, גם אם ההורים עובדים ומתפרנסים, ושכרם הוא מעל הממוצע במשק, ועל אחת כמה וכמה כששכרם נמוך מזה. כדוגמה לקושי, נציג משפחה שיש לה חמישה ילדים, ממעון עד סוף כיתה י"ב: תשלום למעון, תשלום לבי"ס שיש בו תגבור תורני ומדעי, תשלום לבן הלומד בחטיבת ביניים, לבן בישיבה תיכונית ולבת הלומדת באולפנה.¹ בנוסף לשכר הלימוד ישנן הוצאות נוספות נלוות: דמי נסיעה, דמי כיס, רכישת ספרים ומחברות, וציוד נוסף. כל ההוצאות הללו, מסתכמות באלפי שקלים בחודש. על כל ילד נוסף, ההוצאות כמובן גדלות. הילדים לומדים במקומות הללו, כי לפי הבנת הוריהם ותפיסת עולמם, אלו הם המקומות הטובים והמתאימים להם, ובגיל בוגר זה גם רצון הילדים. מה רף ההוצאות לשכר לימוד? באיזה מצב כלכלי, רשאי הורה לבקש ולקבל הנחה או אף פטור משכר לימוד? ויש לקחת בחשבון שאת ההנחה או הפטור שייטן המוסד, צריך כמובן לכסות ממקום אחר.

¹ ציינו לימודים עד גיל שמונה עשרה, בהנחה שחובת מזונות על האב היא עד גיל זה, והוצאות לתלמוד תורה נכללות בכך. מעיקר הדין תקנת מזונות לילדים הייתה עד גיל שש ע"פ תקנת אושא (כתובות מט ע"ב). בשנת תש"ד תיקנה הרבנות הראשית שתקנת מזונות ילדים תהיה עד גיל חמש עשרה, וכיום יש המרחיבים עד גיל שמונה עשרה. ראה: הרב שלמה דייכובסקי, תחומין, טז, עמ' 96-97; הרב יהודה פריס, יד יהודה, עמ' 63-66.

מלגת לימודים למעוטי יכולת (בשונה ממלגת הצטיינות) היא תרומה הבאה מקרנות, גופים ואנשים פרטיים וכד', וזו בעצם צדקה כמתן בסתר, שהנותן והמקבל אינם מכירים זה את זה: "פחות מזה הנותן צדקה לעניים ולא ידע למי נתן ולא ידע העני ממי לקח, שהרי זו מצוה לשמה, כגון לשכת חשאים שהיתה במקדש, שהיו הצדיקים נותנים בה בחשאי והעניים בני טובים מתפרנסים ממנה בחשאי" (רמב"ם הלכות מתנות עניים י, ח).

באיזה מצב יכול אדם להגדיר עצמו כעני לצורך מימון שכר לימוד ילדיו, ולבקש את סיועם של אחרים?

א. מזונותיו של אדם קצובים חוץ מהוצאות לתלמוד תורה

במדרש מובע הערך הרב בהוצאת ממון לשכר לימוד:

יש חיוב באדם לתת כל ממונו ללמד תורה לעצמו ולבניו (מדרש תנחומא [ורשא] פרשת צו סימן יד).

קשה להבין את הדברים כפשוטם, שאכן חייב אדם להוציא את כל ממונו לשכר תלמוד תורה, ולהישאר עני, ולהיתמך בבריות. נראה שהמדרש בא להציב את הערך בהוצאת ממון ללימוד תורה בדרגה גבוהה מאוד.

אמנם כן, פרנסתו של אדם באה לו מלמעלה. על האדם לעבוד ולהשתדל, אך המאמין יודע שלא הכול תלוי רק בזה. על הוצאות לתלמוד תורה נאמר:

תני רב תחליפא אחוה דרבנאי חוזאה: כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד יום הכפורים, חוץ מהוצאת שבתות והוצאת יום טוב, והוצאת בניו לתלמוד תורה.² שאם פחת - פוחתין לו, ואם הוסיף - מוסיפין לו (ביצה טז ע"א)

לדברי התוס' (שם ד"ה כל), המקור לדבר הוא ע"פ אותו עיקרון שנאמר שם ביחס להוצאות שבת: אמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר ברבי שמעון: אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל: בני, לוו עלי וקדשו קדושת היום, והאמינו בי ואני פורע (ביצה טו ע"ב).

מכאן יש להבין לכאורה שאין זה משנה כמה אדם יוציא לתלמוד תורה, ואף אם ילווה כסף לכך, מובטח לו שאף יוסיפו לו.

במשנה בסוטה (מח ע"א) נאמר:

משבטלה סנהדרין... פסקו אנשי אמנה מישראל, שנאמר: "הושיעה ה' כי גמר חסיד כי פסו אמונים מבני אדם" (תהלים יב, ב).

ובגמרא שם (מח ע"ב) נאמר מוסבר מי הם אותם אנשי אמנה:

אמר רבי יצחק: אלו בני אדם שהן מאמינים בהקב"ה; דתניא, רבי אליעזר הגדול אומר: כל מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אוכל למחר - אינו אלא מקטני אמנה. והיינו דאמר ר' אלעזר, מאי דכתיב: "כי מי בז ליום קטנות" (זכריה ד, י)? מי גרם לצדיקים שיתבזבוז שולחנן לעתיד לבא? קטנות שהיה בהן, שלא האמינו בהקב"ה.

² הרב יוסף קארו (בית יוסף, טור או"ח סי' תיט) מפרש שאכן הכוונה היא להוצאת שכר לימוד, אך הרב יואל סירקיש (בית חדש שם) מפרש שהכוונה היא לסכום כסף שהיו נוהגים להביא למלמד בכל ראש חודש. ייתכן שהכוונה היא לתשלום נוסף - מתנת ראש חודש, או ששכר הלימוד היה משולם בראש חודש, ועל זה כתב הב"ח ש"אין לבטל המנהג".

רש"י בפירושו למשנה הסביר שאנשי אמנה הם: "בוטחים בהקב"ה וסומכין עליו לעשות טוב ואין דואגין לחסרון". ובפירושו לגמרא פירט עוד: "שמאמינים בהקדוש ברוך הוא - לוותר ממונם לנוי הדור מצוה ולצדקה ולהוצאת שבתות וימים טובים"³.

רש"י לא כתב במפורש שמדובר גם על הוצאות לתלמוד תורה, אך נראה שגם המוותרים על ממונם להוצאות לתלמוד בכלל אנשי אמנה.

אלא שהתוס' כתבו שם ביחס להוצאות שבת, ונראה שכך יהיה גם באשר להוצאות ללימוד תורה, שאין לאדם ללוות כסף אלא אם יודע שיוכל להחזיר.

יישום מעניין לדבר, נמצא בדברי הרב שמעון בן צמח (שו"ת תשב"ץ חלק א סי' סד) בתשובה למלמד, שהקהילה ששכרה אותו לא פרעה את חובה עד הזמן שסוכם ביניהם, אף שהבטיחו ונשבעו לעשות כן. הוא אישר למלמד להפסיק ללמד עד שישלמו לו, ולא לחשוש לביטול תורה:

וכשעבר הזמן ולא פרעו, הם גרמו בטול המצוה, שהיה להם למשכן כליהם וללות מעות לפרען. והוסיף שכאשר אדם או קהילה יודעים שלא יוכלו להחזיר את ההלוואה, עליהם לצמצם את ההוצאות לתלמוד תורה על פי העיקרון שנאמר על הוצאות שבת: "עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות" (פסחים קיב ע"א).

יוצא שעל האדם לעשות ככל יכולתו כדי שבניו ילמדו, ואף ללוות כסף לשם כך, כפי שנאמר במדרש, ובלבד שיוכל להחזיר. המאמצים הגדולים לחינוך הבנים, ולתלמוד תורה, כמו גם ההוצאות לשבתות, ימים טובים, ראש חודש וחול המועד (טור, אורח חיים סימן תיט), מעמידים את ההשקעה במצוות כדבר מרכזי בבית, ובראש סדר העדיפויות, ומלמדים את בני הבית מה חשוב ועיקר בחיים, ומה משני או אף טפל, במה נכון וחשוב להשקיע ובמה לא.⁴ כך הסביר הרב מנחם מנדל שניאורסון, האדמו"ר מלובביץ' (תורת מנחם [תשמ"ג], חלק ג עמ' 1482):

יש להשתדל להעניק לילדים חינוך יהודי אמיתי, מיוסד על אהבת ה' ויראת ה', ולא לחסוך בשום השתדלות ומאמץ כדי שחינוך הילדים יהיה באופן הטוב ביותר... וגם כאשר החינוך היותר טוב כרוך עם הוצאה גדולה יותר מאשר חינוך על דרך המיצוע, אין זו סיבה לחסוך בהוצאות ולמנוע חס ושלום את ההטבה בחינוך, כי הכסף שהולך עבור חינוך הבנים והבנות נותן הקב"ה להורים בתור "פקדון" כדי שישתמשו בו עבור חינוך הבנים והבנות בדרך התורה ומצוותיה. וכאשר ההורים ממלאים את תפקידם לחנך את ילדיהם בדרך התורה ומצוותיה, אזי נותן להם הקב"ה את כל המצטרך בענינים גשמיים פרנסה בהרווחה וכיו"ב.

כך גם כשישנה השקעה כספית בגבולות ההלכה הנכונים ובהתאם ליכולת, ברכישת ארבעה מינים מהודרים, או תפילין ומזוזות מהודרות וכד', הדבר מקרין ומלמד על היחס העמוק לקיום מצוות. אך אם

³ לאחר החורבן לא נמצאו עוד אנשים כאלו. המהרש"א (חינוכי אגדות סוטה שם) הסביר מדוע "פסקו אנשי אמנה" - "שאחר שחרב בית המקדש וראו שנתמעטה הברכה פסקו אנשי אמנה דהיינו שאין להם בטחון בהקב"ה ליתן לו גם פרנסתו שיש לאדם להאמין שהקב"ה זן את כל העולם מקרני ראמים עד ביצי כינים ואין לו לאדם לדאוג על מזונותיו מהיום ליום מחר כי לא תדע מה יולד מחר".

⁴ הרב ישראל מאיר הכהן מראדין, החפץ חיים (ביאור הלכה סימן תקכט ד"ה ואל יצמצם), מרחיב בדברי תוכחה ביחס להלכה שאין לצמצם בהוצאות יום טוב: "אבל בשאר הימים צריך כל אדם לצמצם בהוצאותיו [טור]... וזהו תוכחת מרובה על זמנינו שבעונותינו הרבה אנשים עוברין על זה ולא ישימו לב איך להתנהג בהוצאות ביתם להרחיק דברים המותרים ורבים חללים הפילה הנהגה הרעה הזו שמביאה את האדם לבסוף על ידי זה לידי גזל וחמס וגם לחרפה וכלימה".

למשל בונים בית, ומשקיעים בו ובתכולתו כסף רב (ובהנחה שמדובר במשפחה אמידה שיש לה יכולת כלכלית) – ריהוט יקר, כלים סניטריים משובחים וכן הלאה, ולבסוף רוכשים מזוזות פשוטות רק כדי לצאת ידי חובה, זה בהחלט מקרין מסר שלילי, מה עיקר ומה לא.⁵

ב. תשלום שכר לימוד - מצווה, תקנה

חובת חינוך מוטלת על כל אב: "ולמדתם אותם את בניכם ודברת בם" (דברים יא, יט). לימים תיקן ר' יהושע בן גמלא את תקנתו המפורסמת להקמת מסגרות לימוד בכל מקום מגיל צעיר, ואף העיר - הקהילה שותפה ונוטלת אחריות על חינוך התלמידים (בבא בתרא כא ע"א). תקנה זו לא פוטרת את ההורים ממחויבותם הראשונית לחנך את ילדיהם, אלא היא מסייעת ומשכללת את חובת האב.⁶ הקמת מערכות חינוך ציבורית דורשת מימון. תשלום אישי של כל הורה, או מכספי הציבור שגם הם באים בסיכומו של דבר מכל בני הקהילה או העיר או המדינה, בצורה של מס.

האב חייב ללמדו אם הוא יודע, ואם אינו יודע עליו להביאו למורה שילמדנו אף אם יצטרך לשלם לו, כך פסק הרמב"ם (הל' תלמוד תורה א, א-ג):

קטן אביו חייב ללמדו תורה שנאמר: "ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם" ... וחייב לשכור מלמד

לבנו ללמדו.⁷

מה המקור של הרמב"ם? בהגהות מיימוניות (שם הלכה ג) מצטט מדברי המהר"ם מרוטנבורג שכתב שיש להוציא ממון על מצווה זו, כמו על כל מצוות עשה אחרת מהתורה, וכיון שכך ניתן אף לכפות אדם לשלם שכר לימוד לילדיו "דמאי שנא האי עשה ד'ולמדתם אותם את בניכם' משאר עשה דכייפין לקיים כמו עשה דסוכה (כתובות פו ע"א)... וכשם שאב חייב בבנו למולו ולפדותו דכופין אותו לקיים, הכי נמי כייפין ליה ללמדו תורה". לדבריו, לבית הדין מותר אף לרדת לנכסיו, אם כי כדאי להודיע לו מראש.⁸ הרב אברהם די בוטון (לחם משנה הל' תלמוד תורה א, ג) מעיר על דברי הרמב"ם הללו בעניין תשלום השכר: "זה לא מצאתי מפורש". והוא מסיק שהחובה לשלם שכר לימוד היא מדרבנן, מכוח תקנתו של ר' יהושע בן גמלא, שהרי אם מקימים מערכת חינוך ציבורית יש לממנה "דמשמע דמכח התקנה חייב ללמד אותו בשכר". ולאחר דיון נוסף מסכם: "לכך נראה עיקר, בנו חייב ללמדו בשכר והוא מדרבנן",⁹ אם כי הוא לא שולל לחלוטין את דברי המהר"ם מרוטנבורג שהחובה היא מהתורה.

ג. מוסדות חינוך פרטיים – תפקוד כמו קהילה

⁵ ביחס לפרנסת בנים גדולים שילמדו תורה כתב הרמב"ם (הל' מתנות עניים י, טז) ע"פ הגמרא בכתובות נ ע"א: "הנותן מזונות לבניו ולבנותיו הגדולים שאינו חייב במזונותיהן כדי ללמד הזכרים תורה ולהנהיג הבנות בדרך ישרה ולא יהיו מבוזות, ... הרי זה בכלל הצדקה, וצדקה גדולה היא שהקרוב קודם". ראה עוד בדברי מו"ר הרב אברהם אלקנה כהנא שפירא, שו"ת מנחת אברהם, חלק ד עמ' טז.

⁶ ראה בספרי: שבות יהודה וישראל, "חינוך וצדקה – היחיד, הקהילה והמדינה", עמ' 361-377.

⁷ את החובה לשכור מלמד כתבו גם: טור יורה דעה ס"י רמה; שו"ע יורה דעה ס"י רמה, ד.

⁸ כמהר"ם מרוטנבורג, פסקו: הרב משה איסרליש, רמ"א, שולחן ערוך יורה דעה סימן רמה סעיף ד; הרב שלמה לוריא, ים של שלמה קידושין פרק א סימן נח; הרב שמעון בן צמח, שו"ת תשב"ץ, חלק א, סימן סד; הגאון מווילנא, ביאור הגר"א, יורה דעה, סימן רמה, סעיף קטן ח; הרב שניאור זלמן מלאדי, שולחן ערוך הרב, הלכות תלמוד תורה פרק א הלכה ד, ובקונטרס אחרון אות א; הרב יוסף חיים, בן איש חי, שנה ב' פ"י כי תצא, אות כא. ראה גם בפירוש הרב יוסף קאפח על הרמב"ם ובקצות החושן, ס"י רצ, ג.

⁹ כך סובר גם הרב דוד בן זמרא, שו"ת רדב"ז חלק ה סימן קיד: "דעיקר הדין בבנו מן התקנה ולא מן הדין ואין לנו אלא כענין התקנה בלבד, והכי אמרו מתקנות יהושע בן גמלא ואילך אם אינו יודע ללמדו בעצמו שוכר לו מלמד".

נמצא שיש שני נימוקים אפשריים לחיוב תשלום שכר לימוד: חובה מהתורה, או מכוח תקנת ר' יהושע בן גמלא. גבולות ההוצאה משתנים בהתאם למקור החיוב.

1. חובה מהתורה על האב לממן שכר לימוד. החובה ללמד תורה את הבן היא כמו מצוות עשה אחרת, שלהוצאה הכספית קבעו חכמים שיעור:

אמר ר' אילעא: באושא התקינו, המבזבז אל יבזבז יותר מחומש. תניא נמי הכי: המבזבז - אל יבזבז יותר מחומש, שמא יצטרך לבריות (כתובות נ ע"א).

בתלמוד הירושלמי מובא, שההוראה על הגבלת ההוצאה עד חומש הייתה ידועה, ובאושא חזרו ותיקנו זאת, ולא רק ביחס למצוות צדקה, אלא ביחס לכל המצוות:

מעשה בר' ישבב שעמד והחליק את כל נכסיו לעניים. שלח לו רבן גמליאל: והלא אמרו חומש מנכסיו למצות? ורבן גמליאל לא קודם לאושא היה? רבי יוסי בי ר' בון בשם רבי לוי: כך היתה הלכה בידם ושכחוהו, ועמדו השניים והסכימו על דעת הראשונים. ללמדך שכל דבר שבית דין נותנין נפשו עליו, סוף הוא מתקיים כמה שנאמר למשה מסיני. (ירושלמי פאה א, א).

"חומש מנכסיו למצוות", למצוות צדקה ולכל המצוות. כך כתב למשל רבנו אשר (בבא קמא א, ז):
אין אדם מחויב לבזבז הון רב בשביל מצוה אחת ואפילו היא מצוה עוברת כגון אתרוג ולולב...
וגם תיקנו חכמים המבזבז אל יבזבז יותר מחומש.¹⁰

ע"פ עיקרון זה, ההורה מחויב להוציא על שכר לימוד לילדיו עד חמישית - 20% מרווחיו, לאחר ניכוי ההוצאות הקיומיות (מזון, ביגוד, מדור וכד').¹¹ מעבר לכך, הוא יכול לבקש סיוע ממקורות אחרים. אמנם אם יש לאדם יכולת כלכלית, והוא יכול להוציא כסף לשם מימון מצווה גם יותר מסך זה, הוא רשאי.¹²

2. חובה מכוח תקנת ר' יהושע בן גמלא. באיזה אופן ממומנת מסגרת הלימודים הציבורית? יש הסוברים שבמקומות קטנים לא ניתן להטיל את כל ההוצאה על ההורים, ומימון המסגרת יבוא מקופת הקהל. יש הסוברים שבכל מצב האחריות היא על קופת הקהל, ויש הסוברים שסכום בסיסי מוטל על ההורים ועליו מוסיפים בני העיר.

הרב משה איסרליש (רמ"א, שולחן ערוך חושן משפט, סי' קסג, ג) כתב שהחובה מוטלת על ההורים, אך אם אין להם, הציבור ישלם:

במקום שבני העיר מושיבין ביניהם מלמד תינוקות, ואין אביהן של תינוקות יכול לשכור לבניהם, ויצטרכו הקהל ליתן השכר, גובין לפי ממון.

הרב שניאור זלמן מלאדי (שולחן ערוך הרב, יורה דעה סימן רמה, ג) הסביר שדרך המימון משתנה מתקופה לתקופה וממקום למקום:

ושכר מלמדי תינוקות תקנת חכמים היתה לפרוע מקופת הקהל בעד כל התינוקות שבעיר בני העשירים והעניים יחד. ועכשיו במדינות אלו נוהגין שכל אחד פורע בעד בנו אם ידו משגת, ומי שאין ידו משגת, חייבים הצבור לפרוע בעדו מתקנת חכמים.¹³

¹⁰ ראה בהרחבה במאמר: "תקנת אושא - המבזבז או המפריש עד חומש" בספר זה.

¹¹ באילו מצוות עשה נאמרה המגבלה עד חומש, ובאילו לא, וכיצד מחשבים זאת, והאם יש מקום להיחשב כאדם בינוני ולהוציא עד עשירית (רמב"ם הל' מתנות עניים ז, ט), ראה בהרחבה: הרב ארי יצחק שבת, "תירוץ הפרנסה כמניע לאי עליה לארץ", תחומין, כב (תשס"ב), עמ' 355-368. לדבריו, במימון שכר לימוד תורה, לא נאמרה המגבלה של חומש.

¹² הרב ישראל מאיר הכהן מראדין, החפץ חיים, אהבת חסד, פרק כ.

¹³ בסיכום שיטות הפוסקים בעניין זה, ראה: שמואל גליק, "מימון מערכת החינוך על פי ספרות ההלכה", חינוך בראי החוק וההלכה, עמ' 202-230.

כיום, הלומדים במערכות החינוך העירוניות אינם מממנים מכיסם את שכר הלימוד למעט אגרות מסוימות. גם הקהילה איננה מממנת שכר לימוד, ובוודאי לא מוסדות חינוך פרטיים, למעט אולי בקהילות סגורות, שם כל ילדי הקהילה לומדים באותה מסגרת (ביישובים קהילתיים, חסידויות וכד'). מי אם כן יוכל לסייע להורה שמתקשה לשלם שכר לימוד לילדיו, הלומדים במסגרות בהם נדרש לשלם שכר לימוד גבוה, הכולל תשלום גם עבור שעות לימוד מתוגברות, אוכל, פנימיה ועוד (ישיבות, תלמודי תורה וכד')?¹⁴

גם במקורות לא כתוב במפורש, מה הוא הקריטריון לפיו "אין אביהן של תינוקות יכול לשכור לבניהם",¹⁵ נראה שבכל קהילה היו קריטריונים שונים בהתאם ליכולת הכלכלית של ההורים ושל הקהילה, ובשל כך יש גיוון גדול מאד כפי שמופיע בספרות הפסיקה, כיצד מומנו מערכות החינוך. מסגרות הלימוד הפרטיות מחליפות במובנים רבים את תפקידה ותפקודה של הקהילה - העיר, ולו רק בשל העובדה שקיומם של המסגרות הפרטיות הללו פוטר את העיריות או את משרד החינוך מלהקים ומלנהל את המסגרות החינוכיות הללו. אמנם משרד החינוך מפקח חינוכית ולימודית על הנעשה במוסדות הללו, והם שותפים בצורה מסוימת במימון שכר המורים (ביסודי ובחטיבות הביניים), וגם העיריות מתקצבות מוסדות פרטיים בהתאם לתוצאות משאים ומתנים בכל מקום, ובהתאם לחשיבות שהם נותנים למוסדות הללו, אך אין הם מממנים את התוספות המייקרות את שכר הלימוד במקום (שעות לימוד נוספות, פנימיה, חדר אוכל, וכד'). התקציב למוסד הוא גלובלי, ואין תשלום מיוחד במקום ההורים שאינם יכולים לממן שכר לימוד. משום כך, המסגרות הללו בעצם ממלאות את תפקיד הקהילה, על אף שבמסגרת פנימיתית למשל, לומדים תלמידים מכל רחבי הארץ. נראה שכאן יש לאמץ את הנוהל שקיים ממילא במרבית מוסדות החינוך הללו, שנותנים הנחות ובמקרים מסוימים פוטרים לגמרי מתשלום, בהתאם לקריטריונים שכל מוסד קובע. ההורים נדרשים להביא מסמכים בהתאם לדרישות המוסד (תלושי משכורת, הצהרות על הוצאות מיוחדות וכד'), ובהתאם להכנסות המשפחה והוצאותיה, נקבע גובה ההנחה או אף הפטור. הסכום משתנה ממסגרת למסגרת, וכפי שהיה שוני בין קהילה לקהילה בהתאם ליכולותיה הכלכליות.

נראה שדרך זו, קבילה כיום יותר מאשר חישוב ההוצאות עד חומש, אולי בשל העובדה שאין מדובר על מצווה עוברת, אלא על מצווה קבועה, ובהתאם למספר הילדים במשפחה. כאמור, ההשקעה הכספית בחינוך ילדים, ובמיוחד כשניכר אצל ההורים כמה הם עמלים ומתאמצים לכך, ומוותרים על דברים אחרים, מקרינה ומעבירה מסר חינוכי חשוב מאוד בבית על המרכזיות של החינוך. מכיוון מערכות החינוך, אסור שייווצר מצב שתלמיד אינו לומד במסגרת שמתאימה לו, לרצונו ולרצון הוריו, רק בשל סיבה כלכלית, שלא נמצא מי שיממן את לימודיו. "היזהרו בני עניים שמהם תצא תורה" (נדרים פא ע"א). על הנהלת המוסדות הפרטיים הללו, שמבקשים שכר לימוד גבוה באופן יחסי, למצוא דרכים

¹⁴ במסגרת דיון על גובה מזונות בין בני זוג שהתגרשו, שכלל גם תשלום עבור שכר לימוד בישיבה, פסק מו"ר הרב אברהם אלקנה כהנא שפירא זצ"ל, "משום חיוב האב בתלמוד תורה דבן, חייב הוא לשכור לו מלמד אף בשכר ולספק לו כל ההוצאות הקשורות בזה, לרבות פנימיה וכדו' " (פסקי דין רבניים חלק ז עמ' 10; שו"ת מנחת אברהם חלק א עמ' לט; חלק ג עמ' כב). מדובר במצב שבו לאב הייתה יכולת כלכלית לממן זאת. דבריו מתבססים על דברי הרש"י מלאדי, בשולחן ערוך הרב, הלכות תלמוד תורה פרק א הלכה ז.

¹⁵ קיימת אפשרות שהתלמיד ילמד בחינם. בגמ' בתענית כד ע"ב מסופר על מלמד שנהג שלא לגבות תשלום ממי שלא יכול לשלם, ופעם כשלא ירדו גשמים הוא עבר לפני התיבה ומיד נשבה הרוח וירדו גשמים. המלמד הסביר לאמורא רב שנענה בזכות הנהגה זו.

למימון וסבסוד ההוצאות של תלמידים שהוריהם אינם יכולים לשלם את שכר לימודם, וכשם שהקהילה - העיר דאגה לכך.

